

3371

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΑΙ

ΠΡΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΝ ΑΥΤΟΥ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
 ΤΩΝ
 ΕΝ ΑΛΛΟΓΛΩΣΣΟΙΣ ΧΩΡΑΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝΤΩΝ ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΩΝ
 ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΑΙ
 ΠΡΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΝ ΑΥΤΟΥ

Α'. ΓΛΩΣΣΙΚΑ

1) Μέρη τοῦ σώματος. Σώμα, κεφαλή, μαλλιά, πρόσωπον, μέτωπον, αὐτίχ, φρύδια, μάτια, βλέφαρα, μάγουλα, μύτη, στόμα, δόντια, γλώσσα, σιαγών, λαιμός, βλέπω, ἀκούω, μυρίζομαι, τρώω, μασσῶ, δαγκώνω, ὀμιλῶ, φωνάζω, νίπτομαι, κτενίζομαι, κτένι, καθαρίζομαι, νερό, μαῦρος, λευκός, στῆθος, πλάτη, χεῖρες, ὄνυχες, δάκτυλοι, πόδες, πτέρνα, κόκκαλα, κρέας.

Ἔχω, εἶμαι, ὀνομάζομαι, πῶς, τί, μου, σου, του, εἰς, δύο, τρεῖς, τέσσαρες, πέντε, ἕξ, ἑπτά, ὀκτώ, ἑννέα, δέκα. Μεγάλος, μεγαλύτερος, μικρός, μικρότερος.

Διάφοροι διάλογοι ἐπ' αὐτῶν.

2) Σχολεῖον, οἰκία. Δωμάτιον, τοῖχος, θύρα, παράθυρον, ταβάνι, πάτωμα, γυαλί, σανίδες, θρανία, τράπεζα, θερμάστρα, ξύλα. Ἀνάπτω, ζεσταίνομαι, κρυώνω, κρύο, ζέστη, ἀνοίγω, κλείω, πλύνω, φωτιά, κάμνω. Διδασκάλισσα.

Διάλογοι ἐπ' αὐτῶν.

3) Αὐλή, κῆπος. Δένδρα (τὰ συνηθέστερα ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ τὸ σχολεῖον καὶ κατὰ προτίμησιν τὰ προσπίπτοντα εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν), κλάδοι, φύλλα. Ἄνθη, τὰ προσπίπτοντα εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν. Κατοικίδια ζῶα: γάτα, σκύλος, ἄλογον, ὄνος, γαῖδαρες, ὄρνοι, περιστέρζ, κλπ., βοῦς, πρόβατον, γίδα. Φυτεῖω, ποτίζω, βόσκω. Μαλλί, γάλα, βούτυρον. Τρέχω, κλωτσῶ, γαυγίζω.

Διάλογοι διάφοροι ἐπ' αὐτῶν

4) Μαγειρικά καὶ ἐπιτραπέζια σκεύη. Τέντζερης, τηγάνι, τράπεζα, τραπέζομάνδουλο, πιάτο, μαχίρι, πηροῦνι, κουτάλι, προσόψι, ποτήρι. Φαγητὰ καὶ ποτὰ τὰ συνήθη. Βράζω, ψήνω, μαγειρεύω, τηγανίζω, κόπτω, κενώνω, σπογγίζομαι, διπλώνω. Δίδω, παίρνω, μοῦ ἀρέσκει, θέλω, πολὺ, ὀλίγον, νόστιμον, γλυκύ, πικρόν.

Διάλογοι διάφοροι.

5) Ἐκκλησία. Καμπάνα, κερὶ, κανδήλι, εἰκὼν, σταυρός, ἱερεὺς, παπᾶς, πηγαίνω, προσεύχομαι, γονατίζω, ἀσπάζομαι, προσκυνῶ, θεός, χριστός, ἄγιοι.

Διάλογοι διάφοροι.

6) Τὰ περὶ τὸ σχολεῖον μέρη. Οἰκία, σπίτι, δρόμος, πλατεία, ρεῦμα, ποτάμι, νερό. Πλανύς, στενός, ὑψηλός, χαμηλός. Τρέχω.

Διάλογοι διάφοροι.

7) Ἄγρος. Χωράφι, σιτάρι, κριθάρι καὶ τὰ λοιπὰ συνήθη ἀγροτικά εἶδη καὶ προϊόντα. Ἀλέθω, μύλος.

Διάλογοι διάφοροι.

8) Οὐρανός. Ἡλῖος, σελήνη, φεγγάρι, ἄστρα λάμπω, καίω, ἀνατέλλω, βασιλεύω, λαμπρός, κόσμος.

Διάλογοι διάφοροι.

9) Οἰκογένεια. Πατήρ, μήτηρ, υἱός, θυγάτηρ, παιδίον, ἄνθρωπος, ἀνὴρ, γυνή, κόρη, πάππος, μάμμη, ἀδελφός, ἀδελφή.

Διάλογοι διάφοροι.

10) Χρόνος. Σήμερον, χθές, προχθές, αὔριον, μεθαύριον, πρωί, βράδυ, μεσημέρι, ἡμέρα, νύξ, ἔρχομαι, σχολάζω.

Ἑβδομάς, ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος.

Μῆν, ἔτος, ἄνοιξις, καλοκαίρι, χειμὼν, φθινόπωρον.

Διάλογοι διάφοροι.

11) Τὰ στοιχειώδη χρώματα. Λευκός, ἄσπρος, κόκκινος, μαῦρος, κλπ.

Διάλογοι διάφοροι.

12) Ζῶ, ἀποθνήσκω, ζῶν, θάνατος, νεκρός, ζωντανός, υγιής, καλὰ, ἰατρός, φάρμακον.

Διάλογοι διάφοροι.

Β. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ κατατεταγμένη εἰς πολλὰ μαθήματα.

Προσευχαὶ ἀπλαῖ καὶ βραχεῖαι, ὑπὸ τῆς νηπιαγωγῆς συνταττόμεναι.

Γ. ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Ἄπλοϊ, εὐληπτοὶ καὶ σύντομοι.

Δ. ΩΔΙΚΗ

Ἀσμάτια παιδικά, κατάλληλα.

Ε. ΠΑΙΓΝΙΑ

Διάφορα κατὰ τὴν γνωστὴν τῆ διδασκαλῆς μεθόδου.

ΟΔΗΓΙΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Γνωστὸν εἶνε ὅτι τὰ ἐν ἀλλογλώσσοις χώραις λειτουργοῦντα Ἑλληνικὰ νηπιαγωγεῖα, πλὴν τοῦ γενικοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν ἀποβλέπουσι πάντα ἐν γένει τὰ τοιαῦτα ἰδρύματα, ἀποστολὴν πρὸς ταῦταις ἔχουσι νὰ παρασκευάσωσι τοὺς φοιτῶντας εἰς αὐτὰ παῖδας γλωσσικῶς ἱκανούς, ὥστε νὰ κατανοῶσιν εὐχερῶς τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς Α' τάξεως τῶν ἀστικῶν σχολῶν.

Πρὸς ἐπίτευξιν λοιπὸν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου σκοποῦ δεόν νὰ κανονισθῇ οὕτως ἡ διδασκαλία, ὥστε νὰ χρησιμοποιῆται ἐπωφελῶς καὶ τελεσφόρως τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ ἐνὸς ἢ δύο ἐτῶν, καθ' ὃ οἱ παῖδες φοιτῶσιν εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα. Πρὸς τοῦτο αἱ νηπιαγωγοὶ ὀφείλουσι νὰ ἀκολουθήσωσι τὰς ἐξῆς ὁδηγίας:

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ἀναγνωστικὸν βιβλίον δὲν θὰ δίδωσιν εἰς χεῖρας τῶν παιδῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς φοιτήσεως αὐτῶν οὐδὲ θὰ ἀσκῶσιν αὐτοὺς εἰς γραφὴν, οὐδὲ θὰ διδάσκηται ἄλλο τι μάθημα ἢ τὰ ἀνωτέρω καθοριζόμενα.

Τὸ γλωσσικὸν μάθημα κύριον καὶ μόνον σκοπὸν ἔχει νὰ διεγείρῃ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων τῶν παιδῶν, ὥστε νὰ ἐπισκοπῶσι τὰ διάφορα διδακτέα ἀντικείμενα ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν τὰ ὀνόματα τὰ παριστῶντα τὰ ἀντικείμενα ταῦτα καὶ οὕτως σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ διαλέγεσθαι.

Πρὸς τοῦτο ἡ νηπιαγωγὸς ἀκολουθοῦσα τὴν ἀνωτὴ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα ὀφείλει πρωτίστως νὰ προσάγῃ ἐνώπιον τῶν παιδῶν τὸ διδακτέον ἀντικείμενον, νὰ προκαλῆ ἐπ' αὐτὸ τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν καὶ νὰ διδάσκῃ τὴν λέξιν, δι' ἧς κατονομάζομεν αὐτό. Ὅπου δὲ ἡ προσάγωγὴ τοῦ διδακτέου ἀντικειμένου δὲν εἶνε δυνατὴ, δεόν νὰ προσάγῃται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἐν γένει δὲ ἡ νηπιαγωγὸς πᾶν μέσον πρέπει νὰ μεταχειρίζεται, ὥστε νὰ καθιστᾷ τὴν διδασκαλίαν ἐποπτικὴν.

Ἀνωτέρω παρετέθη κατάλογος πραγμάτων καὶ λέξεων, τὰς ὁποίας δεόν νὰ διδασκῆται ὁ παῖς Ἄλλ' ὁ κατάλογος οὗτος χρησιμεύει μόνον ὡς βᾶσις εἰς τὴν νηπιαγωγὸν, ἥτις ἔχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ διδάξῃ καὶ ὅσα ἄλλα πράγματα ἤθελε νομίσει ἀναγκαῖα καὶ τὰς λέξεις αὐτῶν.

Ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ τούτου δεόν νὰ συνάπτῃ διαφόρους διαλόγους μετὰ

τῶν παιδῶν προκαλοῦσα αὐτοὺς μεθ' ὑπομονῆς εἰς ἀποκρίσεις πλήρεις καὶ διορθοῦσα αὐτούς. Ὁ συνεχῆς μετὰ τῶν παιδῶν διάλογος ἐπὶ θεμάτων ποικίλων τοῦ κοινοῦ βίου καὶ τῆς κοινῆς χρήσεως θὰ ἐξοικειώσῃ τοὺς παιδὰς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ κατασταθῇ αὐτὴ εἰς αὐτοὺς μητρική. Ἀλλ' ἡ νηπιαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ, ὅτι ἡ γλῶσσα τότε μόνον εἰσδύει εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ διδασκομένου, ὅταν διδάσκηται αὐτὴ φυσικῶς, ὡς δηλ. λαλεῖται, καὶ οὐχὶ τεχνητῶς, με ἐπιτετηθευμέναις δηλ. λέξεσι καὶ φράσεσι. Αἱ λέξεις ὅθεν ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῆς συνήθους λαλιᾶς οὐδὲ πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ ἡ νηπιαγωγὸς καὶ ξέναις τινὰς λέξεσι, ἅς ἡ χρῆσις καθιέρωσεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ. Δὲν πρέπει π. χ. ὁ παῖς νὰ διδασχθῇ τὴν λέξιν κωδωνοστάσιον ἀλλὰ κομπάνα οὐδὲ τὴν λέξιν πινάκιον ἀλλὰ πιάνον κλπ.

Ἡ νηπιαγωγὸς ὀφείλει κατὰ τὴν διδασκαλίαν νέων πραγμάτων νὰ ἀποφεύγῃ τὴν χρῆσιν λέξεων ἐκ τῆς ἐν τῷ τόπῳ λαλουμένης ξένης γλώσσης καταφεύγουσα εἰς ταύτας μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ.

Ἰνα τέλος ἡ νηπιαγωγὸς γινώσκῃ τί διδάσκει καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδασθέντων ῥυθμίζῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ σημειοῖ ἐν ἰδίῳ τετραδίῳ τὰ ἐκάστοτε διδασκόμενα.

Β'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ἐκ τοῦ μαθήματος τούτου ὠρίσθη πρὸς διδασκαλίαν μόνον ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο δέον νὰ κατατμηθῇ ὑπὸ τῆς νηπιαγωγοῦ εἰς μικρὰ ὡς οἶόν τε αὐτοτελεῖ διηγημάτια. Ἀλλὰ προπαρασκευαζομένη ἡ νηπιαγωγὸς ὀφείλει ἐκ τῶν προτέρων νὰ γινώσκῃ ποίας ἐρωτήσεις θὰ ἀπευθύνῃ εἰς τοὺς παιδὰς, φροντίζουσα πάντοτε νὰ ἀποτελῶνται αὐταὶ ἐκ λέξεων γνωστῶν εἰς αὐτούς. Ἐὰν δὲ κατ' ἀνάγκην πρόκειται νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἄγνωστος λέξις, ὀφείλει πρῶτον νὰ διδάξῃ αὐτήν, ὥστε νὰ γίνηται τελείως καταληπτή.

Ἐπίσης δέον ἡ διδάσκαλος νὰ προσέχῃ εἰς τὰς ἀποκρίσεις τῶν παιδῶν καὶ νὰ πείθῃται ὅτι τελείως οὗτοι κατανοοῦσι τὰ λεγόμενα. Ἀποκρίσεις μηχανικαὶ ἀπαγορεύονται.

Γ'. ΠΟΙΗΜΑΤΑ, ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Ταῦτα ἐκλέγει ἡ νηπιαγωγὸς, φροντίζουσα νὰ εἶνε ὡς οἶόν τε σύντομα καὶ νὰ ἐνέχωσιν ἐννοίας ἀπλουστάτας. Ἀλλὰ πρὶν ὑποχρεώσῃ τοὺς παιδὰς νὰ ἀπομνημονεύσωσιν αὐτὰ, δέον νὰ ἐπεξεργασθῇ ταῦτα πρῶτον γλωσσικῶς, ὥστε οἱ παῖδες νὰ κατανοήσωσιν αὐτὰ τελείως. Ἡ ἐπιβολὴ μακρῶν ποιημάτων καὶ μακρῶν διαλόγων, οὗς οἱ παῖδες δίκην φωνογράφων ἐξαγγέλλουσι, χωρὶς νὰ κατανοῶσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, οὐ μόνον ἀποκτείνει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως παρακωλύει τὴν γλωσ-

σικὴν πρόοδον, ἀφαιροῦσα πολύτιμον χρόνον, καὶ ὅν θὰ ἠδύναντο οἱ παῖδες νὰ ἐκμάθωσι κατανοοῦντες πλείστας λέξεις.

Μακρὰν λοιπὴν ἡ μηχανικὴ καὶ πρὸς ἐπίδειξιν ἄσκοπον κατὰ τὰς ἐξετάσεις ἀπομνημονεύσεις. Ὀλίγοι καὶ σύντομοι καὶ ἀπλοὶ διάλογοι ὀλίγα καὶ σύντομα καὶ ἀπλᾶ ποιήματα ἀλλὰ πάντα ταῦτα κατανοούμενα τελείως ὑπὸ τῶν παιδῶν.

Δ'. ΑΣΜΑΤΙΑ

Ταῦτα ἐπίσης ἐκλέγει ἡ διδάσκαλος φροντίζουσα πρῶτον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, νὰ κατανοῶσι τελείως οἱ παῖδες τὸ ποίημα.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

ΤΑΞΙΣ Α'.

Προσευχαί. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς. *Ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου.
Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων.

Ἱστορίαι κλπ. Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ. Κλησίς τοῦ Ἀβραάμ. Ἀβραάμ καὶ Λώτ. Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκ. Ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς φίλος τῶν παιδίων. *Ὁ ἐν Κανᾶ γάμος. Τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ «Χριστὸς ἀνέστη».

ΤΑΞΙΣ Β'.

Προσευχαί. Ἅγιος ὁ Θεός. Πάτερ ἡμῶν. *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ προσδεξάμενος τὰ παιδιά.

Ἱστορίαι. Γάμος τοῦ Ἰσαάκ.

Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ.

Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετής.

Ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ υἱοῦ τῆς ἐν Ναϊν χήρας.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου.

Ἡ θριαμβευτικὴ εἰσοδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ὁ μυστικὸς δειπνός.

Τὰ πάθη, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ.

ΤΑΞΙΣ Γ'.

Προσευχαί. Κύριε ὁ τὸ πανάγιόν σου πνεῦμα. Βασιλεῦ οὐράνιε.

Ἱστορίαι. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ἡ πρώτη ἁμαρτία.

Καὶν καὶ Ἀβελ.

Ὁ κατακλυσμός.

Βίος Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ ἦτοι

Κλησίς τοῦ Ἀβραάμ.

Ἀβραάμ καὶ Λώτ.

Φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ.

Καταστροφή τῶν Σοδόμων

Ἡ θυσία τοῦ Ἰσαάκ.

Γάμος τοῦ Ἰσαάκ.

Ἱστορία τοῦ Ἰακώβ.

Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ.

Μωϋσῆς ἦτοι

Ἡ γέννησις τοῦ Μωϋσέως καὶ ἡ φυγὴ αὐτοῦ εἰς γῆν Μαδιάμ.

Ἡ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξοδος.

Ἡ νομοθεσία. Αἱ δέκα ἐντολαί.

Ἡ διατριβὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ὁ θάνατος τοῦ Μωϋσέως.

Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ.

Γεδεών

Ἡλὶ καὶ Σαμουήλ.

Σαούλ.

Δαβὶδ καὶ Γολιάθ.

Ὁ Δαβὶδ βασιλεὺς.

Ἀβεσαλώμ.

Σολομῶν.

Ἰώβ.

Γεωγραφία τῆς ἁγίας γῆς. Ἡ θέσις, τὰ ὄρια, αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ αὐτῆς· αἱ ἐπαρχαί καὶ αἱ ἐπισημότεραι πόλεις.

Ἀπὸ τῆς τάξεως ταύτης καὶ ἐφεξῆς τῇ προτεραίᾳ ἐκάστης ἐπισήμου ἐορτῆς γίνεται ἀνάπτυξις αὐτῆς πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐξηγουμένων καὶ τῶν κυριωτέρων τροπαρίων.

ΤΑΞΙΣ Δ'.

Προσευχαί. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ τῆς ἀληθοῦς σοφίας κλπ.

Ἱστορίαι. Ὁ Ζαχαρίας ἐν τῷ ναῶ καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής.

Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.

Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ προσκύνησις τῶν μάγων.

Ἡ ὑπαπαντὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἡ βάπτισις τοῦ Ἰωάννου.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου.

Οἱ πειρασμοὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν μαθητῶν.

Παραβολή τοῦ ἄφρονος πλουσίου.
 Ὁ ἀβροδαίαιτος πλούσιος καὶ ὁ πτωχὸς Λαζάρου.
 Ὁ εὐσπλαγγνὸς Σαμαρείτης.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως.
 Ὁ ἄσωτος υἱός.
 Ἡ παραβολὴ τῶν ταλάντων.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.
 Ἡ παραβολὴ τῆς μελλούσης κρίσεως.
 Ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων.
 Ὁ Ἰησοῦς ἐν Γεθσημανῇ.
 Τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐν λεπτομερείᾳ.
 Ἄνάστασις τοῦ Ἰησοῦ.
 Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς μαθητάς.
 Ἡ ἀνάληψις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.
 Ἡ πεντηκοστή.
 Γεωγραφία τῆς ἁγίας Γῆς λεπτομερέστερον.

ΤΑΞΙΣ Ε΄.

Προσευχαί. Εὐλόγητός εἶ.
 Κατὰ τὸ α΄ ἐξάμηνον διδάσκονται ἐκ τῆς κατηγορήσεως.
 Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Ἀπομνημόνευσις καὶ ἐρμηνεία αὐτοῦ.
 Περὶ ἐκκλησίας.
 Περὶ προσευχῆς. Ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.
 Τὰ μυστήρια.
 Ὁ δεκάλογος.
 Κατὰ τὸ δεύτερον ἐξάμηνον γίνεται ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία τῶν ἐξῆς περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ Σαμαρείτου.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου.
 Αἱ παραβολαὶ τοῦ ἀπολωλὸτος προβάτου καὶ τῆς ἀπολεσθείσης δραχμῆς.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀπολωλὸτος υἱοῦ.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.
 Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λεπτομερέστερα διδασκαλία περὶ τῆς Ἁγίας Γῆς.

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

Κατὰ τὸ α΄ ἐξάμηνον.
 α΄ Ἀναγινώσκονται καὶ ἐρμηνεύονται αἱ ἐξῆς περικοπαί.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως.

Ἡ παραβολὴ τοῦ βασιλέως.
 Ἡ παραβολὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώνος.
 Ἡ παραβολὴ τῶν κακῶν γεωργῶν.
 Ἡ παραβολὴ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου,
 Ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων.
 Ἡ παραβολὴ τῶν ταλάντων.
 Ἡ παραβολὴ τῆς μελλούσης κρίσεως.
 Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία.
 β΄ Στοιχειώδης λειτουργικὴ.
 Κατὰ τὸ β΄ ἐξάμηνον.
 Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.
 1) Περὶ τῶν διωγμῶν.
 2) Θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ
 3) Πατέρες τῆς ἐκκλησίας.
 4) Περὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων.
 5) Περὶ τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας.
 6) Ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διαίτησις αὐτῆς.
 7) Βουλγαρικὸν σχίσμα.

Β. ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΤΑΞΙΣ Α΄.

Α΄. Πραγματογνωσία.

Κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα ὁ διδάσκαλος συνδιαλέγεται μετὰ τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, τῶν γονέων, τῶν ἀδελφῶν, τοῦ ἔργου τῶν γονέων, τῆς συνοικίας, ἐν ἣ κατοικοῦσι κλπ. καὶ ἀσκεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν τῷ σχολεῖω τάξιν. Πρὸς τοῦτοις διηγείται εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐξῆς μύθους· αἶξ καὶ ὄνος· Βάτραχι· Δράκων καὶ ἄετός. Μυῖα· καὶ μέλι.
 Εἶτα διδάσκονται τὰ ἐξῆς·
 1) Σχολεῖον· Αἰθουσά παραδόσεως, μαυροπίναξ, θρανία, ἔδρα, εἰκόνες, βιβλία, ἀβάκια.
 2) Μέρη τῆς οἰκίας· δωμάτια, αἰθουσά, μαγειρεῖον, ἐστιατόριον, ὑπόγειον, κλίμαξ, αὐλή, κῆπος.
 3) Δωμάτιον· τράπεζα, καθίσματα, ἀνάκλιτρον, κάτοπτρον, κιβώτιον, γραφεῖον, εἰκόνες, κανδύλα, κλίνη.
 4) Αὐλή· τὰ συναθροωπεύόμενα ζῶα· κύων, γάτα, ἵππος, ὄρνιθες.
 5) Κῆπος· δένδρα· ἀμυγδαλῆ, μηλέα, συκῆ. (ἢ ἄλλα συνήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ τὸ σχολεῖον). Ἄνθη· ῥόδον, ἴον. Πτηνὰ καὶ ἔντομα· στρουθίον, ἀηδῶν, πέταλοῦδα κίμμη, μυῖα, μέλισσα.

- 6) Οικογένεια: πατήρ, μήτηρ, πάππος, ἀδελφός, κλπ.
- 7) *Νομίσματα: μεταλλίκιον, γρόσιον, δίγροσον, τέταρτον ἡμισυ μετζίτιον, μετζήτιον, λίρα.
- 8) *Μέσα συγκοινωνίας. Ἀμαξια, σιδηρόδρομος, τροχιδρόμος, πλοῖον ἀτμόπλοιον.
- 9) Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Τὰ μέρη καὶ ὁ σκοπὸς ἐκάστου.
- 10) *Ἐπιμέλεια τοῦ σώματος. Ἐργήγορσις, ὕπνος, πλύσιμον, κτένισμα κλπ.
- 11) *Ἐνδύματα: παγέα, λεπτά, καθάρια, ἐνδυσίς, ἐκδυσίς.

(Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὁ διδάσκαλος πραγματεύεται πραγματογνωστικῶς καὶ τὰ ἐν τῷ ἀλφαριθμητικῷ ἀπαντῶντα).

Πρὸς διδασκαλίαν τῶν θεμάτων τούτων δεόν νὰ προσάγωνται ἐνώπιον τῶν παιδῶν αὐτὰ τὰ ἐξεταστέα ἀντικείμενα, ὅπου δυνατόν, ἢ αἱ εἰκόνες αὐτῶν. Ἐπι δὲ νὰ ὀδηγῶνται οἱ παῖδες πρὸς ἐπισημάνειαν τῶν ἄλλων.

Β'. Ἀνάγνωσις.

Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἀρχεται εὐθύς ἡ ἀσκήσις περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀλφαριθμητικῶν συγχρόνως, ἀφ' οὗ προηγήθη μικρὰ τίς ἀσκήσις περὶ τὴν ὀρθὴν ἐξαγγελίαν τῶν διαφόρων φθόγγων. Οἱ μαθηταὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους δεόν νὰ ἀναγινώσκωσιν ἀπταιστώως ἀπλᾶς προτάσεις καὶ λόγον συνεχῆ.

Γ'. Γραφή.

Γραφὴ γραμμάτων, συλλαβῶν, λέξεων τῶν ἐκάστοτε κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν διδασκομένων. Γραφὴ ἀπλῶν προτάσεων. Ἡ γραφὴ μέχρι μὲν τοῦ Ἀπριλίου γίνεται ἐπὶ τοῦ ἀβακίου καὶ τοῦ μελανοπίνακος· κατὰ δὲ τοὺς δύο τελευταίους μῆνας καὶ ἐπὶ χάρτου διὰ μολυβδίδος.

Δ'. Γραμματική

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ διδάσκονται κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τὰ προσήκοντα ἐξ αὐτῆς ἤτοι:

Ἀνάλυσις τῶν προτάσεων εἰς λέξεις, τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τῶν συλλαβῶν εἰς γράμματα καὶ ἀντιστρόφως.

Διάκρισις τῶν γραμμάτων εἰς φωνήεντα, σύμφωνα καὶ διφθόγγους.

Διάκρισις τῶν λέξεων εἰς μονοσυλλάβους, δισυλλάβους καὶ πολυσυλλάβους. Οἱ τόνοι, τὰ πνεύματα.

Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν συνηθεστέρων σημείων τῆς στίξεως.

Ὄρθογραφία.

Γραφὴ τῶν κατὰ τὰς γραμματικὰς ἀσκήσεις ἐξετάσθεισῶν λέξεων

εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου καὶ ἀπὸ τοῦ πίνακος ἀντιγραφόμενων εἴτε καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν. Πρὸ τούτων προτάσσονται διάφοροι προασκήσεις πρὸς ὀρθὴν τῶν γραμμάτων γραφὴν.

Ε'. Ποιήματα κατάλληλα.

ΤΑΞΙΣ Β'.

Α'. Πραγματογνωσις.

- 1) Αἱ τροφαὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄρτος, κρέας, ὀπώραι, λάχανα κλπ.
- 2) Φωτιστικὰ μέσα καὶ ὕλαι. Λάμπαι, λυχνία, κηρίον, ἔλαιον, πετρέλαιον, πυρεῖα, ἀερίφως.
- 3) Αἱ κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων. Καλύβη, οἰκία, μέγαρον, ἀνάκτορον.
- 4) Χωρίον. Ἔργα καὶ βίος χωρικῶν: ἄροτρα, ἄγρος, σίτος κριθή, ἀραβόσιτος, γεώμηλα, βοῦς, αἶξ, πρόβατον, χοῖρος, περιστέρα, χελιδὼν.
- 5) Ναυτῶν καὶ ἁλιέων βίος. Θάλασσα, ναῦται, λέμβος, ἰστιοφόρον πλοῖον, ἀτμόπλοιον ἐμπορικόν, πολεμικόν ἰχθύες: τὰ κυριώτερα εἶδη. — (Διδάσκειται μόνον εἰς τὰ παράλια μέρη)
- 6) Δάσος. Δένδρα, πεύκη, καστανέα, λεύκη, πλάτανος, δρῦς. Ζῶα: λαγῶς, ἀλώπηξ, λύκος, ἄρκτος, λέων, τίγρις, ἐλέφας: πέρδιξ, ἰέρνξ, ἀετός: χελώνη, ὄφις.
- 7) Ἡλικία. Νήπιον, παῖς, ἀνὴρ, γέρον.
- 8) Ἐπιτηδεύματα. Ἐμπορὸς, γεωργός, ποιμὴν κλπ.
- 9) Ὁ χρόνος. Ἔτος: ὥραι τοῦ ἔτους, μῆν, ἑβδομάς, ἡμέρα, ὥρα, λεπτόν, δευτερόλεπτον.
- 10) Ἡ διδασκαλία καὶ ἐν τῇ τάξει ταύτῃ δεόν νὰ γίνηται ὡς ἐσημειώθη ἐν τῇ πρώτῃ.

Β'. Ἀνάγνωσις.

Ἀσκήσις πρῶτον εἰς τὴν κατὰ λέξιν ἀνάγνωσιν καὶ εἶτα εἰς τὴν κατὰ πρότασιν, λογικῶς καὶ ἀπταιστώως.

Ἐρμηνεία τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγινωσκομένων καὶ δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ἀνάλυσις καὶ ὀρθὴ κατανοήσις αὐτῶν.

Γ'. Γραμματική.

Ἡ ἀπλῆ πρότασις. Ὄδηγία πρὸς εὐρεσιν καὶ σχηματισμὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀπλῶν προτάσεων: διάκρισις τῶν συστατικῶν αὐτῶν. Λήγουσα, παραλήγουσα καὶ προπαραλήγουσα.

Διαιρέσεις των λέξεων εἰς ὀξυτόνους, παραξυτόνους κλπ., εἰς δασυνομένας καὶ ψιλουμένας.

Διαιρέσεις τῶν φωνηέντων· μακράι, βραχεῖαι συλλαβαί.

Τονισμὸς τῆς προπαραληγούσης καὶ βραχείας συλλαβῆς.

Πνευματισμὸς τῶν ἀπο υ καὶ ρ ἀρχομένων λέξεων.

Ὄνομα οὐσιαστικόν. Ἀριθμὸς καὶ γένος, πτώσις.

Ἄρθρον.

Κλίσις τοῦ ἄρθρου καὶ ἀσυναϊρέτων ὀνομάτων τῆς α', β', γ', κλίσεως.

Ἔννοια τοῦ ἐπιθέτου καὶ διάκρισις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ. Τὰ γένη τοῦ ἐπιθέτου.

Ῥῆμα. Ἔννοια αὐτοῦ καὶ κλίσις τοῦ ἐνεργ. ἐνεστώτος τῶν βαρυτόνων.

Αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι κατ' ὀνομαστικὴν.

Τὰ σημεῖα τῆς στίξεως

Δ'. Γραφή, ὀρθογραφία.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας ἐξακολουθεῖ ἡ διὰ μολυβδίδος καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀβακίου γραφή, ἔπειτα δὲ διὰ μέλανος.

Ἀντιγραφή ἀπὸ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἢ καὶ γραφή καθ' ὑπαγόρευσιν ἀπλῶν προτάσεων, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ προηγουμένην κατανόησιν αὐτῶν.

Γραφή τῶν συστατικῶν τῶν διαφόρων λέξεων καὶ εἴτα αὐτῶν τῶν λέξεων. Διαιρέσεις τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ ἀντιγραφή αὐτῶν.— Γραφή οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων, ῥημάτων καὶ προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν, μόνον τῶν διδαχθέντων ἐν τῇ γραμματικῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου εἴτε καὶ ἀπὸ μνήμης.— Συχνὴ ἀντιγραφή τῶν γυμνασμάτων, τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν ἐκάστοτε διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς.

Ε'. Ποιήματα ἀνάλογα.

ΤΑΣΙΣ Γ'.

Α'. Ἀνάγνωσις.

Ἀπταιστος λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάγνωσις. Ἑρμηνεῖα ἀκριβοῦς τῶν λέξεων· ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγινωσκομένων.

Β'. Γραμματικὴ.

Ἄρθρα, οὐσιαστικά. Διάκρισις αὐτῶν εἰς κύρια καὶ προσηγορικά. Κλίσις ὀνομάτων τῆς α', β', γ' κλίσεως ἀσυναϊρέτων.

Οἱ κυριώτεροι περὶ τονισμοῦ κανόνες. Τονισμὸς τῆς ληγούσης, τῆς παραληγούσης καὶ τῆς προπαραληγούσης τῶν ὀνομάτων.

Συναίρεσις.

Ὄνόματα συνηρημένα τῆς Α' κλίσεως.

Ἐπίθετα. Γένη τοῦ ἐπιθέτου καὶ βαθμοὶ αὐτοῦ.

Ἀντωνυμίαι. α') προσωπικαί, β') δεικτικαί (οὗτος, ἐκεῖνος), γ') ἐρωτηματικαί (τίς, ποῖος).

Ῥήματα. Οἱ χρόνοι τῶν βαρυτόνων ῥημάτων ἐν τῇ ὀριστικῇ.

Μετοχή. Ὁ ἐνεστώσ καὶ ὁ ἀόριστος τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.

Ἄκλιτα. Τὰ κυριώτατα ἐπιρρήματα τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου καὶ αἱ προθέσεις.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς ἀφορμᾶται ὁ διδάσκαλος ἀπὸ παραδειγμάτων εἰλημμένων ἐκ τοῦ ἀναγνωσθέντος κειμένου καὶ εἰς ταῦτα προκαλῶν τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν βοηθεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ κανόνος.

Συντακτικόν

Ἡ ἀπλῆ πρότασις· ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον.

Ὄρθογραφία.

α') Ἀντιγραφή ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἢ καὶ γραφή καθ' ὑπαγόρευσιν ἐκ δεδιδαγμένου μέρους.

β') Ἀσκήσεις παντοδαπαὶ καὶ συνεχεῖς ἐπὶ διαφόρων γυμνασμάτων πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἐκάστοτε διδασκομένων κανόνων τῆς γραμματικῆς. Τὰ γυμνάσματα δεόν νὰ διορθῶνται πάντα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

Γ. Ποιήματα κατάλληλα.

ΤΑΣΙΣ Δ'.

Α'. Ἀνάγνωσις.

Ἀπταιστος λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάγνωσις· ἀπηκριθωμένη ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγινωσκομένων.

Β'. Γραμματικὴ.

Ὄνόματα. Ἀσυναίρετα καὶ συνηρημένα καὶ τῶν τριῶν κλίσεων.

Ἄνώμαλα οὐσιαστικά.

Ἐπίθετα. Ὀμαλὰ καὶ ἀνώμαλα. Παραθετικά ὀμαλὰ καὶ ἀνώμαλα.

Ἀντωνυμίαι. Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων καὶ αἱ λοιπαί.

Ἐκθλιψις.

Κρᾶσις.

Ἀριθμητικά. Ἐπίθετα, οὐσιαστικά, ἐπιρρήματα.

Ἐννοια τῆς ἀπλῆς καὶ συνθέτου λέξεως.

Ῥήματα. Ἄπλοϊ καὶ σύνθετοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς τῶν βαρυτόνων. Ἐὰ περισπώμενα εἰς ὦ εἰς τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν φωνήν.

Ἀκλιτα. Προθέσεις, ἐπιρρήματα, σύνδεσμοι οἱ συνηθέστεροι, ἐπιφωνήματα τὰ συνηθέστερα.

Γ'. Συντακτικόν.

Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων καὶ περὶ ἀντικειμένου κατὰ αἰτιατικὴν. Πεπλατυσμένη πρότασις. Ἐπιθετικοὶ καὶ ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοί.

Ἀνάλυσις τελείου λόγου.

Δ'. Ὀρθογραφία.

Ἀσκήσις συνεχῆς ἐπὶ παντοδαπῶν γυμνασμάτων πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν γραμματικῶν κανόνων.

Ἀντιγραφή οἰκίαι μερῶν δεδιδασγμένων ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Γραφή καθ' ὑπαγόρευσιν ἐν τῷ σχολείῳ.

Ε'. Συγγραφικαὶ ἀσκήσεις.

Ἀσκήσις κατὰ τὸ α' ἐξάμηνον ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ προφορικῶς. Ὁ διδάσκαλος διηγείται σύντομον διήγημα, ὅπου μαθητὴς τις γράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος. Κατὰ τὸ β' ἐξάμηνον οἱ μαθηταὶ γράφουσιν ἐν τοῖς τετραδίοις σύντομα διηγημάτια ἢ βραχυτάτας ἐπιστολάς ἐν τῷ σχολείῳ. Ταῦτα διορθοῖ ὁ διδάσκαλος ἀναγινώσκων ἐνώπιον πάντων τῶν μαθητῶν καὶ προκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ποικίλων ἀμαρτημάτων.

Ϛ'. Ποιήματα κατάλληλα.

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Α'. Ἀνάγνωσις.

Λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάγνωσις. Τελεία καὶ ἀπηκριβωμένη ἀνάλυσις τῶν ἀναγινωσκομένων.

Κατὰ τὸ Β' ἐξάμηνον ἐρμηνεῖα μύθων, ἀποφθεγμάτων, μυθολογικῶν τεμαχίων, διηγημάτων ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης.

Ἐν ταῖς ἀλλογλώσσοις χώραις καὶ κατὰ τὸ Β' ἐξάμηνον ἐξακολουθεῖ ἡ διδασκαλία μόνον τῆς νεωτέρας γλώσσης.

Β'. Γραμματικὴ.

Συστηματικὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῶν εἰς-μι ῥημάτων μετὰ συγκρίσεως τῶν παλαιῶν τύπων πρὸς τοὺς νεωτέρους. Ἀκριβῆς ἐξήγησις πάντων τῶν τύπων τῆς παλαιᾶς γλώσσης. Γυμνάσματα γραμματικὰ συνεχῆ πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἐκάστοτε διδασκομένων κανόνων. Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ τῶν τετραδίων συνεχεῖς.

Ἐν ταῖς ἀλλογλώσσοις χώραις ἐξακολουθεῖ ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς μόνον τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης. Γίνεται ἐπανάληψις τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος διδασκθέντων καὶ συμπλήρωσις τῶν παραλειφθέντων.

Γ'. Συντοκτικόν.

Ἐπανάληψις τῶν κατὰ τὰς προηγουμένας τάξεις δ διδασκθέντων καὶ διδασκαλία περὶ τῆς μετοχῆς. Ἀνάλυσις τῆς μετοχῆς εἰς πρότασιν καὶ τάνάπλιν. Τροπὴ ἐνεργητικῆς συντάξεως εἰς παθητικὴν.

Δ'. Συγγραφικαὶ ἀσκήσεις.

Διηγημάτια διάφορα. Ἐπιστολαί. Ἐγγραφα κοινωνικά. Ἡ διόρθωσις γίνεται ὡς καὶ ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει.

Ε'. Ποιήματα κατάλληλα.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Α'. Ἀνάγνωσις.

Αἰσθητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάγνωσις πεζοῦ τε καὶ ποιητικοῦ λόγου. Ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου ἀκριβῆς. (Τρεῖς τῆς ἐβδομάδος).

Ἐρμηνεῖα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἔτους μύθων, διηγημάτων, μυθολογικῶν τεμαχίων, ἀποφθεγμάτων. (Τρεῖς τῆς ἐβδομάδος).

Ἐν ταῖς ἀλλογλώσσοις χώραις ἐξακολουθεῖ ἡ διδασκαλία τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης τετράκις τῆς ἐβδομάδος. Δις δὲ τῆς ἐβδομάδος παρέχεται ὡς ἀναγνωστικὸν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀναγινώσκονται καὶ ἐρμηνεύονται αἱ ὀρθοθεῖται περικοπαί.

Β'. Γραμματικὴ.

Βραχεῖα τῆς διδασκείσης ὕλης τοῦ προηγούμενου ἔτους ἐπανάληψις

καὶ συνέχεια μέχρι τοῦ ἑτυμολογικοῦ. Ἐκ δὲ τῆς παραγωγῆς καὶ συνθέσεως τοὺς κυριωτάτους καὶ συνηθεστάτους κανόνας. — Γυμνάσματα ποικίλα καὶ συνεγῆ πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν κανόνων τούτων. Ὁρθογραφικαὶ ἀσκήσεις οἱ καὶ ἐν τῷ σχολείῳ.

Ἐν ταῖς ἀλλογλώσσοις χώραις γίνεται γενικὴ ἐπανάληψις τῆς γραμματικῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐκ δὲ τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσης διδάσκονται ἀπαραίτητοί τινες τύποι πρὸς κατανόησιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ καθόσον οὗτοι ἀπαντῶσι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτοῦ.

Β'. Συντακτικόν.

Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων καὶ περὶ συνδέσεως κατὰ παράταξιν καὶ ὑπόταξιν ἄλλοι ὑποθετικοί, χρονικοί, αἰτιολογικοί, κλπ.

Γ'. Συγγραφικαὶ ἀσκήσεις.

Ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ τάξει.

Δ'. Ποιήματα κατάλληλα.

Γ. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

ΤΑΣΙΣ Α'.

Α'. Ἀριθμητικὴ.

Παντοδαπαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν 1—10 καὶ 10—20.

Α'. Ἀπὸ στόματος λογιστικὴ, Αἰσθητοποιήσεις τῆς ἀξίας τῶν ἀριθμῶν. Ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις αὐτῶν. Ἀριθμησις ἀνιούσα καὶ κατιούσα. Ἀριθμησις προστιθεμένων εἰς ἕκαστον προηγούμενον ἀριθμὸν ἢ καὶ ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ 1, 2 καὶ 3. Ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν τακτικῶν ἀριθμητικῶν κατ' ἀρχὰς μέχρι τοῦ 10, εἶτα μέχρι τοῦ 20. Ἀνάλυσις ἑκάστου διδομένου ἀριθμοῦ καὶ σχηματισμὸς αὐτοῦ διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως ἄλλου ἀριθμοῦ. Σχηματισμὸς ἀριθμῶν διὰ πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως. Προβλήματα τοῦ κοινοῦ βίου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν ἀριθμῶν τούτων.

Β'. Γραπτὴ λογιστικὴ.

Ἐκμάθησις τῆς γραφῆς τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1—20. Ἐκτέλεσις διὰ τῶν σημείων τῶν 4 πράξεων ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν.

ΣΗΜ. Ἡ ἄσκησις περὶ τὴν γραφὴν τῶν ἀριθμῶν καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων πράξεων θὰ βαίνει ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀπόστοματος λογιστικὴν ἄσκησιν.

ΤΑΣΙΣ Β'.

Παντοδαπαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν 1—100.

Α. Ἀπὸ στόματος λογιστικὴ.

Αἰσθητοποιήσεις τῆς ἑννοίας τῆς δεκάδος. Ἀριθμησις κατὰ δεκάδας. Ἀριθμησις ἀπὸ τοῦ 1—100 κατὰ μονάδας. Ἀριθμησις προστιθεμένων εἰς ἕκαστον προηγούμενον ἀριθμὸν ἢ καὶ ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτοῦ τῶν ἀριθμῶν 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Ἀνάλυσις ἀριθμῶν διψηφίων εἰς δεκάδας καὶ μονάδας καὶ ἀνασύνθεσις αὐτῶν. Πρόσθεσις καὶ ἀφαιρέσεις διψηφίων ἀριθμῶν. Πρόσθεσις τριῶν μονοψηφίων. Πρόσθεσις δύο μονοψηφίων καὶ ἐνὸς διψηφίου. Πρόσθεσις δύο διψηφίων καὶ ἐνὸς μονοψηφίου. Πρόσθεσις τριῶν διψηφίων. Ἀφαιρέσεις μονοψηφίου ἀπὸ διψηφίου καὶ διψηφίου ἀπὸ διψηφίου. Πολλαπλασιασμὸς μονοψηφίου ἐπὶ μονοψηφίου καὶ διψηφίου ἐπὶ μονοψηφίου. Διαίρεσις διψηφίου διὰ μονοψηφίου.

Παντοδαπαὰ προβλήματα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω.

Β. Γραπτὴ λογιστικὴ.

Γραφὴ τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1—100. Ἐκτέλεσις ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν τῶν τεσσάρων πράξεων διὰ τῶν σημείων αὐτῶν. Προβλήματα τοῦ κοινοῦ βίου παντοδαπά.

ΣΗΜ. Ἡ ἄσκησις περὶ τὴν γραφὴν τῶν ἀριθμῶν καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων πράξεων θὰ βαίνει ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν λογιστικὴν ἄσκησιν.

ΤΑΣΙΣ Γ'.

Α'. Ἀπὸ στόματος λογιστικὴ.

Ὀνομασίαι καὶ ἐκμάθησις τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1—1000. Ἐννοία τῆς ἑκατοντάδος. Ἀντιπαραβολὴ τῆς ἑκατοντάδος πρὸς τὴν δεκάδα. Ἡ διάφορος ἀξία τῶν ψηφίων κατὰ τὴν διαφορὸν πρὸς ἄλληλα θέσιν αὐτῶν. Ἡ ἑννοία τῆς χιλιάδος. Ἀντιπαραβολὴ αὐτῆς πρὸς τὴν ἑκατοντάδα καὶ δεκάδα. Πρόσθεσις καὶ ἀφαιρέσεις τριψηφίων ἀριθμῶν. Ὅρισμοί τῶν τεσσάρων θεμελιωδῶν πράξεων. Ὀνομασίαι τῶν ἀριθμῶν, ἐφ' ὧν ἐκτελοῦνται αἱ πράξεις καὶ ὀνομασίαι τῶν ἐξαγομμένων τῶν πράξεων. Τελεῖαι διαίρεσις, ἀτελής διαίρεσις.

Β'. Γραπτή λογιστική

Γραφή των αριθμῶν ἀπὸ 1—1000 καὶ πέραν. Αἱ τέσσαρες θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν αριθμῶν τούτων. Προβλήματα ποικίλα τοῦ κοινοῦ βίου. Βάσανοι τῶν τεσσάρων πράξεων.

ΣΗΜ. Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ἡ ἀσκήσις περὶ τὴν γραφὴν τῶν αριθμῶν καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφορῶν πράξεων θὰ βραχύνῃ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀπὸ στόματος λογιστικὴν.

ΤΑΞΙΣ Δ'.

Γραφή καὶ ὀνομασία τῶν αριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1000 καὶ ἐπέκεινα. Ἀντιπαραβολὴ μονάδων ἀνωτέρων τάξεων πρὸς μονάδας κατωτέρων καὶ τἀνάπαλιν. Ἀσκήσεις διὰ πολυψηφίων αριθμῶν ἐπὶ τῶν 4 θεμελιωδῶν πράξεων. Πολλαπλασιασμός καὶ διαίρεσις ἐπὶ τὴν μονάδα ἀκολουθουμένην ὑπὸ μηδενικῶν. Συντομίαι: ἐν τῷ πολλαπλασιασμῷ καὶ τῇ διαιρέσει. Ποικίλα προβλήματα κατ' οἶκον καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀναφερόμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν κοινὸν βίον.

Κλασματικὴ μονάς. Κλάσμα ἴσον τῇ ἀκεραίᾳ μονάδι, μικρότερον, μεγαλειότερον αὐτῆς. Τροπὴ ἀκεραίου εἰς κλασματικόν. Μικτὸς καὶ τροπὴ μικτοῦ εἰς κλασματικόν. Ἐξαγωγή τῶν ἀκεραίων μονάδων τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν κλάσματι μείζονι τῆς μονάδας. Ἀπλοποιήσις τῶν κλασμάτων. Τροπὴ κλασματικῶν ἑτερονύμων εἰς ὁμώνυμα καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους.

ΣΗΜ. Πανταχοῦ δεόν νὰ ζητῆται ὁ λόγος τῶν ἀριθμητικῶν φαινομένων.

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Ἐπανάληψις τῶν διδασκέντων ἐκ τῶν κλασμάτων ἐν τῇ προηγουμένη τάξει καὶ τὰ ἐξῆς.

Πρόσθεσις κλασματικῶν, ὁμώνυμων, ἑτερονύμων, ἀπλῶν καὶ μικτῶν κλασμάτων.

Ἀφαίρεσις ὁμώνυμων καὶ ἑτερονύμων.

Ἀφαίρεσις κλάσματος ἀπλοῦ καὶ μικτοῦ ἀπὸ ἀκεραίου.

Πολλαπλασιασμός ἀκεραίου ἐπὶ κλασματικόν καὶ μικτόν.

Διαίρεσις ἀκεραίου διὰ κλασματικοῦ.

Πολλαπλασιασμός κλασματικοῦ ἐπὶ κλασματικόν ἀπλοῦν ἢ μικτόν.

Διαίρεσις κλασματικοῦ διὰ κλασματικοῦ ἀπλοῦ ἢ μικτοῦ.

Προβλήματα παντοειδῆ ἀναφερόμενα εἰς πάντας τοὺς κλασματικούς ἀριθμούς.

Δεκαδικά. Ἀνάπτυξις, γραφὴ καὶ ἀνάγνωσις δεκαδικῶν ἀριθμῶν. Νομισματικαὶ μονάδες ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν. Μέτρα. Τροπὴ δεκαδικῶν εἰς κλασματικούς καὶ τἀνάπαλιν. Αἱ τέσσαρες πράξεις ἐπὶ τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν με προβλήματα παντοειδῆ γραπτὰ καὶ προφορικὰ οἶκοι καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος.

Β'. Γεωμετρία.

Ἔννοια τοῦ στερεοῦ σώματος, τῆς ἐπιφανείας, τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ σημείου διὰ τῆς προσαγωγῆς τοῦ κύβου (ἔδραι, ἀκμαὶ καὶ κορυφαὶ αὐτοῦ). Τὰ τρία εἶδη τῆς ἐπιφανείας. Τὰ τρία εἶδη τῆς γραμμῆς. Ἀκριβεστέρᾳ ἔννοια τῆς εὐθείας γραμμῆς διὰ τοῦ νήματος τῆς στάθμης. Παράλληλα ἐπίπεδα, παράλληλοι εὐθεῖαι, κάθετα ἐπίπεδα, κάθετοι εὐθεῖαι (ἐκ τῆς θέσεως τῶν ἐδρῶν καὶ ἀκμῶν τοῦ κύβου). Περὶ γραμμικοῦ μέτρου καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων αὐτοῦ. Καταμέτρησις τῶν εὐθειῶν (μῆκος). Ἄθροισμα καὶ διαφορὰ εὐθειῶν. Πολλαπλασιασμός εὐθείας ἐπὶ ἀριθμὸν καὶ διαίρεσις αὐτῆς εἰς δύο ἢ περισσότερα ἴσα μέρη. Ὅρισμός σφαίρας. Μέγιστος καὶ μικρὸς κύκλος αὐτῆς. Περιφέρεια, ἀκτίς, διάμετρος, χορδὴ, τόξον, τμήμα, τομεύς. Διαίρεσις τῆς περιφέρειας εἰς μοίρας. Μοιρογωμόνιον. Γωνίαι, διέδροι, στερεαὶ καὶ ἐπίπεδοι. Τὰ τρία εἶδη τῶν ἐπιπέδων γωνιῶν. Μέτρησις τῶν γωνιῶν. Μεταφορὰ, ἄθροισις, πολλαπλασιασμός καὶ διαίρεσις αὐτῶν. Ὅρισμός τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων. Τρίπλευρον, τετράπλευρον, πολύπλευρον διὰ τῆς προσαγωγῆς οὐ μόνον τοῦ κύβου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πρισματῶν, ὀρθογωνίου καὶ κεκλιμένου παραλληλεπίπεδου, ὀρθοῦ τριγωνικοῦ πρίσματος κλπ. Βάσις καὶ ὕψος τῶν τριγώνων καὶ τετραπλεύρων. Διαγώνιος, περίμετρος. Διαίρεσις τῶν τριγώνων ὡς πρὸς τὰς πλευράς του καὶ ὡς πρὸς τὰς γωνίας του.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Συμμιγεῖς ἀριθμοί. Μέτρα καὶ σταθμὰ ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κράτη. Μέτρα χρονικά κλπ. Ἀντιπαραβολὴ πρὸς ἀλλήλας τῶν διαφορῶν μονάδων τοῦ χρόνου, τοῦ βάρους, τῶν νομισμάτων κλπ. Τροπὴ συμμιγοῦς εἰς κλασματικόν καὶ τἀνάπαλιν. Αἱ τέσσαρες πράξεις ἐπὶ τῶν συμμιγῶν ἀριθμῶν μετὰ ποικίλων προβλημάτων.

Μέθοδος τῶν τριῶν ἀπλῆ, σύνθετος διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν μονάδα. Μέθοδοι τοῦ τόκου, τῆς ἐταιρείας, τῆς μίξεως διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν μονάδα καὶ πρακτικῶς.

Β'. Γεωμετρία.

Τὰ τέσσαρα εἶδη τῶν περὶ ἀλλογράμμων (ὀρθογώνιον, τετράγωνον,

ξόμβος, ξομβροειδής). Τραπεζίαι. Περιγραφή τῶν διαφόρων πρισμάτων, τῆς πυραμίδος, τοῦ κυλίνδρου, τοῦ κώνου. Περί τετραγωνικοῦ μέτρου καὶ τῶν ὑποδιαίρεσεων αὐτοῦ. Αἱ διαστάσεις τῆς ἐπιφανείας (μῆκος, πλάτος). Ἐμβαδὸν αὐτῆς. Εὗρεσις τοῦ ἐμβαδοῦ πάντων τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων. Αἱ διαστάσεις τοῦ στερεοῦ. Ὀγκος. Καταμέτρησις τοῦ ὄγκου τῶν ἀπλουστέρων στερεῶν, οἷον τοῦ κύβου καὶ τοῦ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Προβλήματα.

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΤΑΣΙΣ Γ'.

Ἡρακλῆς.

Θησεύς.

Τρωϊκὸς πόλεμος καὶ πλῖναι Ὀδυσσεύς.

Κόδρος (τινὰ περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν).

Λυκούργος καὶ νομοθεσία αὐτοῦ.

ΤΑΣΙΣ Δ'.

Ἐπανόληψις τῶν τῆς προηγουμένης τάξεως ἐν συντόμῳ καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Ἀριστομένης (πρῶτος καὶ δεῦτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος).

Σόλων (ἐν περιλήψει τὰ κατὰ τὸν Πεισίστρατον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τινὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποικίων ἐν Μ. Ἀσίᾳ, τινὰ περὶ Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων).

Μιλτιάδης (ἢ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ).

Λεωνίδα (ἢ ἐν Θερμοπύλαις μάχῃ).

Θεμιστοκλῆς (ἢ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ).

Παυσανίας, Ἀριστείδης (ἢ ἐν Πλαταιαῖς μάχῃ).

Κίμων καὶ Περικλῆς.

Σωκράτης.

ΤΑΣΙΣ Ε'.

Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Θάνατος Περικλέους, Νικίας, Ἀλκιβιάδης, Βρασίδας, Καλλικρατίδας, Λύσανδρος, Κόνων. Θρασύβουλος καὶ οἱ τριάκοντα. Κύρος ὁ νεώτερος καὶ οἱ μύριοι. Ξενοφῶν, Ἀγησίλαος, Ἀνταλκίδας, Πειλοπίδας, Ἐπαμεινώνδας.

Καταγωγή Μακεδόνων καὶ οἱ μέχρι Φιλίππου βασιλεῖς.

Φίλιππος καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχῃ. Θάνατος Φιλίππου. Μέγας Ἀλέξανδρος. Ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν. Ἡ ἐν Γρανικῇ μάχῃ. Ἡ ἐν Ἰσῶφ. Θάνατος Δαρσίου. Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν.

Ἐπάνοδος. Θάνατος Ἀλεξάνδρου. Τὰ μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον περιληπτικώτατα μέχρι τῆς ὀριστικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους. Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Φίλιππος ὁ Β'. Ἀνάμειξις Ῥωμαίων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα (τινὰ περὶ Ῥώμης καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους). Χῶραι ὑπαγόμεναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων. Μούμιος καὶ Φλαμίνιος, Περσεύς. Καθυπόταξις Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος. Ἰούλιος Καίσαρ, Αὐγούστος.

ΤΑΣΙΣ ΣΤ'.

Οἱ μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Αὐτοκράτορες ἐν συντόμῳ. Μέγας Κωνσταντίνος. Κωνσταντινούπολις νέα πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ σημασία τοῦ γεγονότος τούτου. Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης, Θεοδοσίος ὁ Μέγας καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. (Ἰωάννης Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Βασίλειος ὁ Μέγας. Ἰουστινιανὸς (Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς, καὶ ἄγ. Σοφίας, ἕκτασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, Σλαυὶ καὶ ἐπιδρομαί). Ἡράκλειος (ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ Ἀράβας). Μωάμεθ καὶ οἱ πρῶτοι αὐτοῦ διάδοχοι (κατάκτησις Αἰγύπτου, Συρίας, Παλαιοστίνης, Περσίας. Ἀγῶνες πρὸς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος. Πρῶτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

Εἰκονομάχοι βασιλεῖς, Λέων ὁ Ἰσαυρος, Κωνσταντίνος ὁ Κοπρώνυμος, Λέων ὁ Δ' καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη. Νικηφόρος καὶ ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους (περὶ Βουλγάρων ἐν γένει, τῆς καταγωγῆς αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλείου αὐτῶν). Λέων ὁ Βάρδας Ἀρμένιος. Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ ὁ Θεόφιλος. Φώτιος Πατριάρχης. Βασίλειος ὁ Μακεδῶν Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς (Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων). Ἰωάννης Τσιμισκῆς, Βασίλειος ὁ Β' ὁ Βουλγαροκτόνος. Σχέσεις τῆς Βυζαντικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τοὺς Ῥώσσοις καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ παρ' αὐτοῖς. Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, Ἀλέξιος ὁ Β', Ἰωάννης ὁ Καλογιάννης. Μανουὴλ ὁ Κομνηνός (Σταυροφορία περιληπτικῶς). Ἀλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἀνάκτησις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων. Περί τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τῶν Ὀσμανιδῶν. Ἑλλην. κράτη Τραπεζοῦντος καὶ Ἠπείρου. Πτώσις Βυζαντινοῦ κράτους. Ἑλληνες λόγιοι εἰς Ἰταλίαν. Ἐφεύρεσις τυπογραφίας καὶ πυρίτιδος, ἀνακάλυψις Ἀμερικῆς.

Ε'. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΑΣΙΣ Β'.

Πατριδογραφία.

Σχολεῖον, συνοικία, σημεῖα ὀρίζοντος, κυριώτεραι ὁδοὶ ἐκ τοῦ σχο-

λείου ἄγρουσι εἰς διάφορα κέντρα τῆς πόλεως. Αἱ κυριώτεροι ὁδοί. Τὰ δημόσια κτίρια. Ἐκκλησίαι, διοικητήριον, θέατρα, ταχυδρομεία, σχολεῖα, φιλανθρωπικὰ καταστήματα πεικίλα, στρατώνες, μνημεῖα διάφορα, τειχος. Ἀποψὶς τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἢ τοῦ χωρίου ἀφ' ὕψους τινος θέσεως, τὸ σχῆμα αὐτῆς, ὁ πληθυσμὸς. Ἰσθμὸς, πορθμὸς, δάση, ἄγροί, ἔρημοι, λόφοι, βουνά, ὄρη, ὄροπέδια, ἠφαίστεια, ποταμοί, λίμναι, ἔλη, θάλασσα, κόλπος, λιμὴν, νῆσος, χερσονήσος, πορθμὸς. Χαρτογραφία τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

ΤΑΞΙΣ Γ'.

Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων καὶ τὰ περίχωρα τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ τὸ σχολεῖον. Ἡ ἐπαρχία, αἱ ὄμοροι αὐτῇ καὶ ἐν γένει κεφαλαιωδῶς ἡ Μακεδονία. Ὅρη, ποταμοί, κόλποι, λίμναι, γομοί, αἱ μεγαλιότεραι πόλεις. Τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα, συγκαινωνία. Μοναί. Χαρτογραφία συχνὴ ἐπὶ τε τοῦ πίνακος καὶ ἐπὶ τετραδίου, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, εἶτα δ' ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

ΤΑΞΙΣ Δ'.

Ἡ πολιτικὴ καὶ φυσικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Μικρὰ Ἀσία, Αἴγυπτος, Παλαιστίνη, νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Χαρτογραφία συχνὴ οἰκοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος.

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Ἐπανάληψις τῶν τῆς Δ' καὶ συντομώτατα ἡ Εὐρώπη ὡς καὶ τὰ κυριώτατα περὶ Ἀσίας. Διαίρεσις αὐτῆς εἰς κράτη καὶ πρωτεύουσαι. Κτήσεις εὐρωπαϊκαὶ ἐν Ἀσίᾳ.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Τὰ ἀπλούστατα ἐκ τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας. Ἡ γῆ ὡς οὐράνιον σῶμα. Τὸ σφαιροειδὲς αὐτῆς. Κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων. Κίνησις τῆς γῆς ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ἀποδείξεις. Ἡμέρα, νύξ. Ἐξήγησις τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ ἡλίου, τῶν ἀστέρων καὶ τῆς σελήνης διὰ τῆς κινήσεως τῆς γῆς. Περιοδικὴ κίνησις τῆς γῆς. Ἡ θέσις τοῦ ἄξονος τῆς γῆς. Ζῶναι καὶ κλίματα. Τὸ ἔτος καὶ αἱ 4 αὐτοῦ ὥραι.

Μεσημβρινός, ἰσημερινός, μῆκος, πλάτος, εὐρεσις αὐτοῦ. Εὐρεσις ἀποστάσεων ἐπὶ τοῦ χάρτου. Εὐρεσις τῆς ὥρας κατὰ διαφοροὺς τόπους. Σέληνη. Ἡ τροχία αὐτῆς. Τινὰ περὶ πλανητῶν καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων, κομῆται, διχτυγοντες ἀστέρες.

Ἀφρικὴ, Ἀμερικὴ, Ὠκεανία.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΑΞΙΣ Γ'.

Ἐκ τῆς Ζωολογίας. Γαλῆ, κύων, ἵππος, βουῦς, πρόβατον, χοῖρος, κάμηλος, λαγῶς, ὄρνις, ἰνδικὴ ὄρνις, χήν, νῆσσα, περιστέρα, χελιδνῶν, ἀηδῶν, χελώνη, σαύρα, ἐχίδνα, βάτραχος, κυπρίνος, ἔγχελυς, μέλισσα, μυῖα. ἀράχνη, καρκίνος, σπηλία, ὀκτάπους.

Ἐκ τῆς Φυτολογίας. Σίτος, κριθή, ὄρυζα, βάμβαξ, κρόμμυον, ραπτόλομος, ἴον, ῥόδον, κυπάρισσος, μηλέα, κράμβη, σπανάκιον, θρίδαξ.

ΤΑΞΙΣ Δ'.

Ἐκ τῆς Ζωολογίας. Λύκος, ἀλώπηξ, ἄρκτος, λέων, ἐλέφας, τίγρις, αἶξ, κόνικλος, νυκτερίς, πίθηκος. Κόραξ, κολοῖός, γλαυῦξ, πελαργός, πέρδιξ, τρυγῶν, ἰέραξ, ἀετός, κύκνος, ψιττακός. Ὄφις, βόας, κροκόδειλος. Βάτραχος, λάβραξ, κέφαλος, πέρκη, καρχαρίας. Μεταξοσκώληξ. μύρμηξ, ψύλλος, σφήκες. Ἀστακός, καρίς. Σκορπιός, βδέλλα, ὀκτάπους, σπηλία, κοχλίας, σωλήνες, σπόγγοι.

Ἐκ τῆς Φυτολογίας. Λεῖριον, ὑάκινθος, ζαχαροκάλαμος, ἀραβόσιτος, φοῖνιξ. Ἀμπελός, λίνον, καπνός, τέιον, κέρασος, κитρέα, καφέα, δάφνη, πλάτανος, πέπονες. Ῥίζα, κυλός, στέλεχος, κλώνες, ὀφθαλμοί, φύλλα, ἄνθη, σπέρμα. καρπός, τροφή τῶν δένδρων, φλοιός.

Ἐκ τῆς Ὁρυκτολογίας. Λιθάνθρακες, γαιάνθρακες, χρυσοί, ἄργυρος, σίδηρος, μόλυβδος, κασσίτερος. Ἀδάμας, ἄσβεστος.

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Ἐκ τῆς Ζωολογίας. Δίχειρα, τετράχειρα, σαρκοφάγα, ἀμφίβια, χειρόπτερα, τρωκτικὰ, νωδὰ, παχύδερμα, μηρυκάζοντα, κητοειδῆ, μαρσупοφόρα, ἔντομοφάγα. Γενικοὶ χαρακτῆρες τῶν θηλαστικῶν. Ἀρπακτικὰ, ξηροβατικὰ, ζυλοκόπα, ἀλεκτροειδῆ, πάρυδρη, στεγανόποδα. Γενικοὶ χαρακτῆρες τῶν πτηνῶν. Χελωνοειδῆ, σαυροειδῆ, ὄφιοειδῆ. Γενικοὶ χαρακτῆρες τῶν ἑρπετῶν. Βατράχια ἄκερα καὶ κερκοφόρα. Γενικοὶ χαρακτῆρες τῶν βατράχιων, ὀστεῶκανθοί, χονδράκανθοί. Γενικοὶ χαρακτῆρες ἰχθύων. Σπονδυλωτά. Ἐντομα, ἀραχνοειδῆ, μαλακόστρακα. Ἀρθρόποδα, κεφαλόποδα, γαστερόποδα, ἀκέφαλα. Μαλάκια, ἐχινόδερμα. Ἀκατῆφαι. Κοράλλια. Ἐγγυματικὰ ζώφια. Ζωόφυτα.

Φυτολογία. Διαίρεσις τῶν φυτῶν εἰς ἀκοτυλήδονα, μονοκοτυλήδονα, καὶ δικοτυλήδονα συντόμως. Βλάστησις, θρέψις, ἀναπνοή, γονιμοποίησις καὶ ἄλλοι τρόποι παραγωγῆς.

Όρυκτολογία. Χαλκός, ψευδάργυρος, ασφαλτός, νάφθα, θείον. Μάρμαρον, γύψος, ζλας, ξργίλλας, τίτανος.

ΤΑΞΙΣ ΣΓ'.

Σύντομος επανάληψις των τῆς Ε'. Ό εσωτερικός οργανισμός των ζῶων και ιδίως του ανθρώπου. Όργανα και λειτουργίαι του ανθρώπινου σώματος. Θρέψις, πέψις, απομύζησις, έκκρισις, αφομοίωσις, κυκλοφορία, άναπνοή, κίνησις, μῦς, νεῦρα, σκελετός, αίσθήσεις, έγκέφαλος.

Όρυκτολογία. Σύστασις, σχῆμα, σκληρότης, βάρος, στυλπνότης, χρώμα, διαφάνεια, κρυστάλλωσις. Διαίρεισις. Λίθαι, καύσιμα ορυκτά και μέταλλα.

Ζ'. ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Αί τρεις μορφαί των σωμάτων.

Αί γενικαί ιδιότητες των σωμάτων (έκτασις, διαιρητόν, πορώδες, άδιαχώρητον, πιεστόν, διασταλτόν, ελαστικότης και άδράνεια) και τὰ διάφορα φαινόμενα τὰ προσερχόμενα εξ αυτών των ιδιοτήτων. Κεντρόφυξ δύναμις και τὰ εξ αυτής προσερχόμενα φαινόμενα. Κέντρον βάρους και διεύθυνσις αυτού. Εύσταθής και άσταθής και άδιάφορος Ισορροπία. Έφαρμογή τῆς εύσταθοῦς Ισορροπίας εις τὰ πλοία, τὰ σκευῆ κλπ. Τὰ τρία είδη του μοχλοῦ. Ζυγός. Συγκοινωνοῦντα άγγεία (άναερωτήρια, διοχέτευσις των υδάτων, κοινά φρέατα, πηγαί, άρτεσιανά φρέατα). Συνάφεια και διάφορα φαινόμενα συναφείας. Υδραυλικόν πιεστήριον. Η πρακτική άποδείξεις τῆς αρχῆς του Αρχιμήδους και τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὴν φαινόμενα. Διαφόρου βάρους ὑγρὰ εν τῷ αὐτῷ άγγείῳ. Αραιόμετρα. Περὶ ατμοσφαιρας. Ελαστική πίεσις και βάρη των αερίων. Αερόστατα. Ατμοσφαιρική πίεσις. Βαρόμετρον, σίφωνες και υδραντλία.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Ανάπτυξις και μεταδόσις τῆς θερμότητος. Έφαρμογή των καλῶν και κακῶν άγωγῶν τῆς θερμότητος εν τῷ καθ' ήμέραν βίῳ. Θερμόμετρον. Θέρμανσις του αέρος και των ὑγρῶν. Τῆξις, πήξις, κρυστάλλωσις, εξάτμισις, βρασμός. Αποστακτική μηχανή και άτμομηχανή.

Μαγνητισμός, μαγνηται, μαγνήτισις. Μαγνητική βελόνη. — Ηλεκτρισμός, οστατικός. Ηλεκτρισμός δια τριβῆς ήλεκτρον, ύάλου, ρητίνης. Ηλεκτρική μηχανή, ήλεκτρικός σπινθήρ. Τίναγμός, κωδωνοκρουσία. Βροντή, άστραπή, κεραυνός, άλεξικέραυνον. Δυναμικός ήλεκτρισμός.

Ηλεκτρικόν ρεύμα, ήλεκτρική στήλη, ήλεκτρομαγνήτης, πηνίον, τηλεγραφος.

Άνεμοι, σίφωνες, όμίχλη, νέφη, βροχή, χάλαζα, χιών, ίρις, δρόσος, πάχνη. Διάττοντες άστέρες, αερόλιθοι.

Άκουστική. Γένεσις, μεταδόσις, ταχύτης του ήχου. Ηχώ. Τηλέφωνον, φωνογράφος.

Η'. ΞΗΜΕΙΑ

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Άπλῃ και σύνθετα σώματα. Υδρογόνον, όξυγόνον, ύδωρ. Άζωτον, άτμόσφαιρα, θείον, φωσφόρος. Άνθραξ, άνθρακικόν όξύ. Αερίοφως. Κάλλιον, νάτριον, πυρίτις. Ασβέστιον, ύαλος, μαγνήσιον, χαλκός, μόλυβδος, σίδηρος, ξργυρος, χρυσός.

Πετρέλαιον, οινόπνευμα, αιθήρ, έλαιον, σάπων, βούτυρον, σάκχαρον.

Θ'. ΩΙΔΙΚΗ

ΤΑΞΙΣ Α'. Β' ΚΑΙ Γ'.

Άσματα μονόφωνα· ή δε Ι' περι τὰ τέλη του έτους δύναται να διδαχθῆ και δίφωνα.

ΤΑΞΙΣ Δ', Ε' ΚΑΙ ΣΤ'.

Άσματα δίφωνα· ή δε Σ' δύναται να διδαχθῆ και τρίφωνα.

Έν τῇ Ε' και Σ' τάξει γίνεται διδασκαλία στοιχειώδους θεωρητικής μουσικής.

Έκκλησιαστικά άσματα.

ΤΑΞΙΣ Α'.

- 1) Αμήν.
- 2) Κύριε ελέησον.
- 3) Ταίς προσευχαίς τῆς Θεοτόκου.
- 4) Δεῦτε προσκυνήσωμεν.
- 5) Σῶσον ήμᾶς υιέ Θεοῦ.

ΤΑΞΙΣ Β'.

- 1) Τόν σταυρόν σου προσκυνούμεν.

- 2) Πατέρα υιόν και ἅγιον πνεῦμα.
- 3) Ἐλεον εἰρήνης.
- 4) Ἅγιος ὁ Θεός.
- 5) Χριστός ἀνάστη.

ΤΑΣΙΣ Γ'.

- 1) Σὲ ὑμνοῦμεν.
- 2) Ἡ γέννησίς σου Χριστέ ὁ Θεός.
- 3) Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου.
- 4) Εὐλογητός εἶ, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν.

ΤΑΣΙΣ Δ'.

- 1) Τὸν νυμφῶνά σου βλέπω.
- 2) Τῇ ὑπερμάχῳ.
- 3) Κύριε τῶν δυναμῶν.
- 4) Ἀπόστολοι ἐκ περάτων.

ΤΑΣΙΣ Ε'.

- 1) Δοξολογία.
- 2) Ἀπολυτικά διαφόρων ἁγίων.

ΤΑΣΙΣ ΣΤ'.

- 1) Ἄξιόν ἐστιν.
- 2) Δοξολογία.
- 3) Ἰδοὺ ὁ νυμφίος.
- 4) Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταί.
- 5) Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.

Ι. ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΑΣΙΣ Α' ΚΑΙ Β'.

Ἐν ταύταις ταῖς δυοῖς τάξεσιν ἡ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας δὲν γίνεται ἐν ἰδιαιτέrais ὥραις, ἀλλὰ συμπαρακολουθεῖ καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν αἰσθητοποιὸν διδασκαλίαν· τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς πραγματογνωσίας λαμβανόμενα ἀπεικονίζονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς ἀπλουστάταις αὐτῶν διαγράμμασιν ἐπὶ τοῦ ἄβακίου.

ΤΑΣΙΣ Γ' ΚΑΙ Δ'.

Ἀπεικόνισις ἐπὶ χάρτου εὐθειῶν γραμμῶν καθέτων, ὀριζοντίων καὶ πλαγίων. Ἀπεικόνισις διαφόρων σχημάτων ἐξ εὐθειῶν γραμμῶν συγκειμένων. Τὰ στοιχειωδέστατα περὶ φωτός καὶ σκιᾶς.

ΤΑΣΙΣ Ε' ΚΑΙ ΣΤ'.

Ἡ καμπύλη γραμμὴ ἀπὸ τῆς ἀπεικόνισεως τοῦ τεταρτοκυκλίου μέχρι τῆς ἀπεικόνισεως τῶν ἀπλουστάτων κυκλικῶν κοσμημάτων. Ἀπεικόνισις διαφόρων σχημάτων ἐξ εὐθειῶν καὶ καμπύλων συναπαρτιζομένων· τὰ σπουδαιότατα τῶν διδαγμάτων τῆς σκιαγραφίας.

ΙΑ'. ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑ

ΤΑΣΙΣ Α'.

Ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀνάγνωσις συνδυάζονται ἐνταῦθα. Συστηματικὴ διδασκαλία τῆς καλλιγραφίας δὲν γίνεται.

ΤΑΣΙΣ Β'.

1) Δι' προακλήσεις ἐπὶ τῶν διαφόρων γραμμῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὰ γράμματα, καθέτων, πλαγίων, ἀνισουσῶν καὶ κατιουσῶν, παχειῶν, λεπτῶν, καμπύλων. Σύνδεσις τῶν ἀνωτέρω γραμμῶν πρὸς ἀποτελέσει γραμμάτων. Σύνδεσις τῶν γραμμάτων τούτων. Λέξεις ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων συγκείμεναι.

Ἄπαντα τὰ μικρὰ γράμματα κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν. Λέξεις καὶ φράσεις περιέχονται ὅλα τὰ μικρὰ γράμματα.

ΤΑΣΙΣ Γ'.

Ἐπανάληψις τοῦ μικροῦ ἀλφαβήτου. Ἐξακολουθήσεις τῶν προακλήσεων ἐπὶ τῶν δυσκολωτέρων γραμμῶν καὶ σχημάτων. Διόρθωσις τῶν κακῶς γεγραμμένων γραμμάτων δι' ἀναλύσεως αὐτῶν εἰς τὰ μέρη των.

ΤΑΣΙΣ Δ'.

Γραφὴ κεφαλαίων γραμμάτων ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων. Μεθ' ἕκαστον κεφαλαῖον γράμμα ἄσκησις αὐτοῦ εἰς λέξεις ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος ἀρχομένας. Ἀριθμοὶ ἀκέρατοι.

ΤΑΞΙΣ Ε΄.

Συμπλήρωσις τῆς διδασκαλίας τῶν κεφαλαίων γραμμάτων. Ἀσκήσεις ἐπὶ προτάσεων μειζόνων. Ἀριθμοὶ κλασματικοὶ καὶ δεκαδικοί.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ΄.

Ἀσκήσεις ἐπὶ ἐγγράφων κοινωνικῶν. Ἐν τέλει δύναται νὰ διδαχθῆ καὶ ἕτερόν τι εἶδος γραφῆς.

ΣΗΜ. Πλὴν τῶν ἰδιαιτέρων ὥρων, καθ' ὅσους οἱ μαθηταὶ ἀσκοῦνται περὶ τὸ καλλιγραφεῖν, ὁ διδάσκαλος δεόν ἐπιμόνως νὰ ἀπαιτῆ ὥστε πᾶσα γραφικὴ ἐργασία νὰ διεξάγῃται ὑπὸ τῶν μαθητῶν μετ' ἐπιμελείας καὶ καλαιθυσίας.

ΙΒ. ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

ΤΑΞΙΣ Α΄.

Σχηματισμὸς τοῦ ζυγοῦ. Προσοχή, ἀνάπαυσις. Ἀριθμησις κατὰ δυάδας. Κλίσις δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Βάδην ἐπὶ τὰ πλάγια. Βάδην ἐν χώρῳ. Ἐν βῆμα ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω. Ἐν, δύο, τρία ἢ τέσσαρα βήματα ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω. Βάδην ἔμπρὸς κατὰ παραγωγὴν. Διάφοροι μετασχηματισμοὶ τοῦ ζυγοῦ ἐν βαδίσματι.

Μικρὰ ἀραιώσεις κατὰ μέτωπον ἢ κατὰ παραγωγὴν διὰ τάσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια ἢ ἔμπρὸς ὀριζοντίως καὶ πύκνωσις. Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν ἐναλλάξ καὶ ἀμφοτέρας. Βάδην ἐν χώρῳ μετὰ κρούσεως τῶν χειρῶν ἔμπρὸς ἀνὰ πάντα τέταρτον χρόνον, ἢ ἀνὰ πάντα περιττὸν χρόνον, ἢ ἀνὰ πᾶν ἔν.

Τέσσαρα βήματα πεικνὰ ἐν κινήσει καὶ τέσσαρα ἐν χώρῳ μετὰ κρούσεως τῶν χειρῶν ἔμπρὸς, ὀπίσω ἢ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἀνὰ πᾶν ἐν χώρῳ βῆμα. Τέσσαρα βήματα πεικνὰ ἔμπρὸς μετὰ ἢ ἄνευ κρούσεως τῶν χειρῶν ὀπίσω, ἢ τέσσαρα ὀπίσω μετὰ ἢ ἄνευ κρούσεως τῶν χειρῶν ἔμπρὸς. Στροφή τῆς κεφαλῆς δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Κλίσις τῆς κεφαλῆς ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω ἢ δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Τάσις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἢ ἀμφοτέρων ἔμπρὸς, ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως. Τάσις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἢ ἀμφοτέρων ἔμπρὸς ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως καὶ ἄνω κατακορύφως. Τάσις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἢ ἀμφοτέρων ἄνω κατακορύφως ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἢ ἐκ τῶν πλαγίων. Κάμψις τῶν χειρῶν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἔμπρὸς καὶ τάσις κάτω. Τάσις καὶ κάμψις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ καὶ ἀμφοτέρων ἔμπρὸς ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως. Ἐκβολὴ τῶν ποδῶν ἐναλλάξ ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια. Τὸ αὐτὸ μετὰ τάσεως τῶν χειρῶν ἔμπρὸς ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως. Ἐκβολὴ τῶν ποδῶν ἐναλλάξ ἔμπρὸς, ὀπίσω, ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια μετὰ κρούσεως τῶν χειρῶν ἔμπρὸς ἢ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν,

Παιδιὰ ἐπιχώριοι ἐκλεγόμεναι ὑπὸ τῶν διδασκόντων ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν μαθητῶν.

ΤΑΞΙΣ Β΄.

Ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ Α΄ τάξει διδασκέντων καὶ τὰ ἐξῆς.

Ζύγησις. Μεταβολὴ ἐν ἡρεμίᾳ. Βάδην ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω. Βῆμα γυμναστικὸν ἐν χώρῳ. Τροχάδην ἐν χώρῳ. Διπλασιασμὸς καὶ ἀπλοποίησης τοῦ ζυγοῦ ἐν ἡρεμίᾳ. Βάδισμα κατὰ παραγωγὴν. Ἀπλοποίησης καὶ διπλασιασμὸς τοῦ ζυγοῦ ἐν κινήσει. Διάφοροι μετασχηματισμοὶ τῶν ζυγῶν ἐν βαδίσματι.

Ἀραιώσεις τῶν ζυγῶν μικρὰ ἢ μεγάλη καὶ πύκνωσις αὐτῶν. Κλίσις ἢ μεταβολὴ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, τῶν χειρῶν τεινομένων ἔμπρὸς ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως. Διαστάσις τῶν ποδῶν ἐν χώρῳ. Σύνδεσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ νῶτα. Διασταύρωσις τῶν χειρῶν ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω. Διάφοροι σύμμικτοι βηματισμοὶ ἐκ τεσσάρων, ἐξ ἢ ὀκτῶ βημάτων πεικνὰ γυμναστικῶν ἐν χώρῳ ἢ ἐν κινήσει μετὰ κλίσεως δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Περιστροφή τῆς κεφαλῆς δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν. Τάσις τῶν χειρῶν ἔμπρὸς ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως, τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Τὸ αὐτὸ μετὰ διαστάσεως τῶν ποδῶν ἐν χώρῳ.

Τάσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως μετὰ πλαγίων βημάτων πρὸς δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Τάσις τῶν χειρῶν ἔμπρὸς καὶ ἄνω, ἐπὶ τὰ πλάγια καὶ κάτω. Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν ἄνω καὶ κάτω ἢ ἐπὶ τοὺς ὤμους καὶ ἔμπρὸς μετὰ ἢ ἄνευ ἐκβολῆς τῶν ποδῶν ἐναλλάξ ἔμπρὸς, ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια. Τάσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως καὶ κάμψις ἐπὶ τοὺς ὤμους. Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τοὺς ὤμους καὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως. Κάμψις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἢ καὶ ἀμφοτέρων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μετὰ ἢ ἄνευ ἐκβολῆς τῶν ποδῶν ἔμπρὸς, ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ἢ μετὰ διαστάσεως αὐτῶν. Κάμψις τῶν χειρῶν ὑπὸ τὰς μασχάλας. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν ἐκβαλλομένων ἐναλλάξ ἔμπρὸς, ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια. Τὸ αὐτὸ μετὰ διαστάσεως τῶν ποδῶν. Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν ὑπὸ τὰς μασχάλας καὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως. Κλίσις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω. Κλίσις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς. τῶν χειρῶν τεινομένων κάτω. Κλίσις τοῦ κορμοῦ δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Στροφή τοῦ κορμοῦ δεξιὰ καὶ ἀριστερά.

Παιδιὰ ἐπιχώριοι ἐκλεγόμεναι ὡς καὶ ἐν τῇ Α΄ τάξει.

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

Ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ τάξει διδασκέντων συνθετωτέρων ἀσκήσεων καὶ παιδιῶν καὶ τὰ ἐξῆς.

Διπλασιασμός και ἀπλοποιήσις τῶν στοιχείων ἐν ἡρεμίᾳ. Τροχάδην ἐν χώρᾳ τεταμένων τῶν ποδῶν. Βήματος ἀλλαγὴ. Μεταβολὴ ἐν κινήσει. Μεταβολὴ και παῦσις τοῦ βαδίσματος. Μεταβολὴ και ἐξακολουθήσις τοῦ βαδίσματος. Βάδισμα κατὰ παραγωγὴν εἰς στοιχοὺς διπλοῦς. Διπλασιασμός και ἀπλοποιήσις τῶν στοιχείων ἐν βαδίσματι (εἰς ἀπλοῦς ἢ διπλοῦς στοιχοὺς ἢ ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ). Διάφοροι μετασχηματισμοὶ τῶν ζυγῶν και τῶν στοιχείων ἐν βαδίσματι. Διάφοροι σύμμικτοι βηματισμοὶ ἐκ βηματικῶν πεζικῶν, γυμναστικῶν ἢ διασταδῶν ἐν κινήσει ἢ ἐν χώρᾳ μετὰ κλίσεων και μεταβολῶν.

Ἀραιώσεις μεγάλη και πύκνωσις τῶν ζυγῶν κατὰ τετράδας. Διασταδῶν ἐν χώρᾳ. Αἰώρησις τῶν χειρῶν. Τὸ αὐτό, τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Τάσις τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἄνω κατακορύφως ἐκ τῶν ἐμπροσθεν ἢ ἐκ τῶν πλαγίων. Τάσις ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν δεξιά και ἀριστερά ὀριζοντίως. Τὸ αὐτό μετ' ἐκβολῆς ἢ διαστάσεως τῶν ποδῶν ἐν χώρᾳ ἢ μετὰ πλαγίων βηματικῶν πρὸς δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Περιστροφή τῶν χειρῶν δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν. Αἰώρησις τῶν χειρῶν δεξιὰ και ἀριστερά ὀριζοντίως. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Κάμψις και τάσις τῶν χειρῶν ὀπίσω. Κάμψις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὸ στένον και τὰ πλάγια ὀριζοντίως. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν ἐκβαλλομένων ἐναλλάξ ἐμπρός, ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ἢ στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Κλίσις τοῦ κορμοῦ ἐμπρός, τῶν χειρῶν εὐρισκομένων ἐπὶ τῶν ἰσχύων. Κλίσις τοῦ κορμοῦ δεξιὰ και ἀριστερά, τῆς ἑτερωνύμου χειρὸς καμπτομένης ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν. Στροφή τοῦ κορμοῦ δεξιὰ και ἀριστερά, τῆς ἑτερωνύμου χειρὸς καμπτομένης ἐπὶ τὸ μέτωπον ἢ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἢ ὑπὸ τὰς μασχάλας, ἢ τεινομένης ἐμπρός ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως. Κλίσις τοῦ κορμοῦ ἐμπρός τῶν ποδῶν ἐκβαλλομένων ἐναλλάξ ἐμπρός ἢ ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια, τῶν χειρῶν τεινομένων κάτω. Ἐκβολὴ και κάμψις τῶν ποδῶν ἐναλλάξ ἐμπρός. Τὸ αὐτὸ τῶν χειρῶν τεινομένων ἢ καμπτομένων και τεινομένων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ἐκβολὴ τῶν ποδῶν ἐναλλάξ ἐμπρός μετὰ κλίσεως ἢ μεταβολῆς, τῶν χειρῶν τεινομένων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἢ και κρουσμένων ἐμπρός ἢ ἄνω. Τοὺς πόδας χιαστί ἐκ τῶν ἐμπροσθεν. Τὸ αὐτὸ τῆς ὁμωνύμου χειρὸς καμπτομένης ἐπὶ τὸ μέτωπον ἢ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καμπτομένων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἢ ὑπὸ τὰς μασχάλας. Κάμψις τῶν κνημῶν ἐναλλάξ. Τὸ αὐτὸ μετὰ κάμψεως και τάσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τοὺς ὦμους και ἐμπρός ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως. Ἀναπηδήσις. Κλίσις ἢ μεταβολὴ δεξιά ἢ ἀριστερά ἢ περιστροφή τοῦ σώματος δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν δι' ἀναπηδήσεων.

Τάσις τῶν χειρῶν ἐμπρός ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως μετὰ καθίσματος. Τάσις τῶν χειρῶν ἐμπρός και ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἀντιστρόφως μετὰ καθίσματος. Αἰώρησις τῶν χειρῶν μετὰ καθίσματος.

Παιδία: ἐπιχώριοι ἐκλεγόμεναι καθ' ὄν τρόπον και ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.

ΤΑΞΙΣ Δ'.

Ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ προηγουμένη τάξει διδαχθεισῶν συνθεωτέρων ἀσκήσεων και παιδιῶν και τὰ ἐξῆς:

Βάδην και τροχάδην ἐν κινήσει. Κλίσις ἐν βαδίσματι. Διάφοροι μετασχηματισμοὶ τῶν ζυγῶν και τῶν στοιχείων ἐν βαδίσματι.

Ἀραιώσεις και πύκνωσις τῶν ζυγῶν. Τάσις τῆς μιᾶς χειρὸς ἐμπρός ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως, τῆς ἑτέρας καμπτομένης ἐπὶ τὰς πλευράς ἢ ἐπὶ τὸν ὁμωνύμον ὦμον. Στροφή τῶν χειρῶν ἐμπρός και ὀπίσω. Προσέγγισις τῶν πυγμῶν ἐμπρός ὀριζοντίως. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Τάσις και κάμψις τῶν χειρῶν ἄνω και κάτω μετὰ καθίσματος. Αἰώρησις τῶν χειρῶν ἐμπρός μετὰ τάσεως και κάμψεως αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ὦμους και ἄνω. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν δακτύλων. Τὸ αὐτὸ μετὰ καθίσματος. Στροφή τοῦ κορμοῦ δεξιὰ και ἀριστερά τῶν χειρῶν τεινομένων ἄνω κατακορύφως. Κλίσις τοῦ κορμοῦ ἐμπρός και ὀπίσω ἢ δεξιὰ και ἀριστερά, τῶν χειρῶν τεινομένων. Τὸ αὐτὸ τῶν ποδῶν ἐκβαλλομένων ἐναλλάξ ἐμπρός, ὀπίσω ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια. Διάστασις τῶν ποδῶν ἐν χώρᾳ μετὰ κλίσεως ἢ μεταβολῆς πρὸς δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Πελέκησις ἐμπρός ἢ δεξιὰ και ἀριστερά. Ἀμυντικῶς διὰ προβολῶν. Μεταβολὴ ἐν κινήσει μετὰ προβολῆς, α') τῶν χειρῶν τιθεμένων ἐπὶ τῶν ἰσχύων, β') τεινομένων ἐμπρός ἢ ἐπὶ τὰ πλάγια ὀριζοντίως ἢ ἄνω κατακορύφως ἢ κεκλιμένως ἐμπρός και ὀπίσω, γ') καμπτομένων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἢ ὑπὸ τὰς μασχάλας ἢ ἐπὶ τοὺς ὦμους, δ') καμπτομένων και τεινομένων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Μεταβολὴ μετὰ διπλῆς προβολῆς.

ΤΑΞΙΣ Ε'.

Ἐπανάληψις τῶν κυριωτέρων ἀσκήσεων τῶν ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσι διδαχθεισῶν και ἰδίᾳ τούτων.

Σχηματισμός ζυγοῦ. Προσσχὴ και ἀνάπαυσις. Ἀριθμησις. Κεφαλὴ δεξιά ἢ ἀριστερά. Ζύγησις. Ἄνευ διπλασιασμοῦ κλίσις δεξιά ἢ ἀριστερά. Μεταβολὴ. Διπλασιασμός και ἀπλοποιήσις τοῦ ζυγοῦ και τῶν στοιχείων διὰ κλίσεως δεξιά ἢ ἀριστερά ἐν ἡρεμίᾳ. Βάδην και τροχάδην. Μεταβολὴ ἐν κινήσει. Ἀπλοποιήσις και διπλασιασμός τῶν στοιχείων και τοῦ ζυγοῦ ἐν κινήσει. Διάφοροι μετασχηματισμοὶ τοῦ ζυγοῦ.

Ἐτι δέ:

Ἀραιώσεις και πύκνωσις ἐφ' ἑνὸς ἢ δύο ζυγῶν. Μεταβολὴ ἐν κινήσει μετὰ προβολῆς. Μεταβολὴ μετὰ διπλῆς προβολῆς. Διπλῆ μεταβολὴ μετὰ διπλῆς προβολῆς. Ἄλμα ἀπλοῦν εἰς μῆκος ἐμπρός ἄνευ δρόμου.

ήνωμένων των ποδών. Ἄλμα διπλοῦν καὶ τριπλοῦν ὡσαύτως. Ἄλμα ἀπλοῦν μετὰ δρόμου.

Αἱ διάφοροι κλίσεις καὶ περιστροφαὶ τοῦ κορμοῦ.

ΤΑΣΙΣ ΣΤ'.

Κατὰ τὸ Α' ἐξάμηνον·

Βήματος ἀλλαγὴ. Βάδισμα κατὰ μέτωπον ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω. Κλίσεις ἐν βάδισματι μετὰ ἢ ἄνευ διπλασιασμοῦ ἐν βᾶδην ἢ τροχάδην βηματισμῶ.

Τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις μετὰ ἢ ἄνευ καθίσματος. Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν ὡσαύτως. Αἰώρησις τῶν χειρῶν μετὰ καθίσματος ἢ ἄνευ ἐν συνδυασμῶ μετὰ κάμψεως καὶ τάσεως αὐτῶν ἢ ἄνευ τοιοῦτου. Κλίσις καὶ στροφή τοῦ κορμοῦ συνδυαζομένη μετ' ἀσκήσεων τῶν ἄνω καὶ κάτω ἄκρων. Τοὺς πόδας χιαστί ἔμπρὸς μετὰ μεταβολῆς πρὸς ἀριστερά. Τοὺς πόδας χιαστί ἔμπρὸς δι' ἀνακνήδησεων. Ἀνακνήδησις μετὰ ἢ ἄνευ κλίσεων, μεταβολῶν καὶ περιστροφῆς τοῦ σώματος. Προβολὴ τῶν ποδῶν κατὰ πᾶσας τὰς διευθύνσεις, συνδυαζομένη μετ' ἀσκήσεων τῶν χειρῶν. Πελέκησις ἔμπρὸς, δεξιὰ, ἀριστερά. Λάξ ἐπαλλάξ ἐν χώρῳ ἢ ἐν κινήσει, μετὰ ἢ ἄνευ ἀσκήσεων τῶν χειρῶν.

Ἀοκήρεις διὰ κοντῶν.

Τοὺς κοντούς κεκλιμένους ἔμπρὸς. Τοὺς κοντούς ἐπὶ τὸν τράχηλον εἰς 4 καὶ εἰς 2 χρόνους. Περιστροφή τῶν κοντῶν πρὸ τοῦ κορμοῦ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Τάσις τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς χειρὸς ἐναλλάξ ἔμπρὸς ὀριζοντίως, τῆς ἑτέρας καμπτομένης ὑπὸ τὴν δεξιάν καὶ ἀριστεράν μασχάλην ἢ ἐπὶ τὸν ὦμον. Τοὺς κοντούς ἔμπρὸς ὀριζοντίως, τῶν χειρῶν τιθεμένων χιαστί. Τοὺς κοντούς ἄνω κεκλιμένους δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Τοὺς κοντούς δεξιὰ καὶ ἀριστερά κατακορύφως καμπτομένης τῆς ἑτερονύμου χειρὸς ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν. Τοὺς κοντούς δεξιὰ καὶ ἀριστερά κατακορύφως ἐναλλάξ, ὑψουμένης τῆς ὁμωνύμου χειρὸς ἄνω κατακορύφως.

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ	Τάξεις καὶ ὧραι καθ' ἑβδομάδα					
	Α'.	Β'.	Γ'.	Δ'.	Ε'.	ΣΤ'.
1) Θρησκευτικά . . .	3	3	2	2	2	2
2) Γλωσσικά	9	9	12	12	12	12
3) Πραγματογνωσία .	3	3				
4) Ἀριθμητική	3	3	3	3	2	2
5) Γεωμετρία					1	1
6) Ἱστορία			2	2	2	2
7) Γεωγραφία		2	2	2	2	2
8) Φυσικὴ Ἱστορία .			2	2	2	2
9) Φυσικὴ πειραματικὴ					2	1
10) Χημεία						1
11) Ὡδική	3	3	3	2	2	2
12) Ἱχνογραφία			1	2	1	2
13) Καλλιγραφία . . .		2	2	2	2	1
14) Γυμναστική	3	3	3	3	3	3
	24	28	32	32	33	33

σημ. Τὸ ἀνωτέρω ἀναλυτικὸν καὶ ὠρολόγιον πρόγραμμα συνετάχθη ἐπὶ τῆ βῆσαι ἐξαταξίου σχολείου, δηλ. ἐν ᾧ ἕξ διδάσκαλοι διδάσκουσι τὰς ἕξ τάξεις τῆς ἀστικῆς σχολῆς.

Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἕκαστος τῶν διδασκάλων διδάσκει πάντα τὰ μαθήματα μιᾶς τάξεως, μὴ ἐπιτροπομένης τῆς κατανομῆς τῶν μαθημάτων αὐτῆς εἰς πολλοὺς διδασκάλους. Μόνον τὰ τεχνικὰ μαθήματα δύναται νὰ διδάξῃ καὶ εἰς ἄλλας τάξεις ὁ ἔχων πλεονεξία περὶ ταῦτα ἰδιοφυῖαν, ἀνακουριζόμενος ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἄλλων μαθημάτων. Ἐπίσης οἱ διδάσκαλοι τῶν κατωτέρων τάξεων, ἵνα συμπληρώσωσι τὰς ὥρας των, ἀναλαμβάνουσι καὶ ἐν ἄλλαις τάξεσι τὴν διδασκαλίαν ἄλλων μαθημάτων.

Ἄλλ' ἐν οἷς σχολείοις ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶνε ὀλιγώτερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων (πέντε ἢ τέσσαρες ἢ τρεῖς διδάσκαλοι διδάσκοντες τάξεις ἕξ) ἐν τούτοις γίνεται συνδιδασκαλία τῶν τάξεων ἐν τισὶ μαθήμασι, συνταττομένου καταλλήλου ὠρολογίου. Π. χ. ἐὰν οἱ διδάσκαλοι εἶνε πέντε, συνδιδάσκονται ἢ Ε' καὶ Σ' τάξεις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ πάντα τὰ μαθήματα πλὴν τῶν Ἑλληνικῶν, τῆς Χημείας καὶ ἐν μέρει τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας. Τὸ ὠρολόγιον δὲ συντάττεται οὕτως ὥστε καθ' ὃν χρόνον ἢ μίᾳ τῶν συνδιδασκόμενων τάξεων διδάσκεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μαθήματα μὴ συνδιδασκόμενα, ἢ ἑτέρα ἐπασχολεῖται εἰς τι μάθημα· π. χ. καθ' ὃν χρόνον ἢ Σ' διδάσκειται ἀνάγνωσις, ἢ Ε' ἀσχολεῖται εἴτε περὶ τινὰ σύνθεσιν, εἴτε περὶ τὴν γραφὴν γυμνάσματός τινος γραμματικῆς, εἴτε περὶ τὴν καλλιγραφίαν, εἴτε περὶ τὴν ἰχνογραφίαν καὶ οὕτω καθ' ἕξ.

Τὰ συνδιδασκόμενα μαθήματα διαιροῦνται εἰς δύο κύκλους ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐν δυσὶν ἔτεσι διδασκόμενοις. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος διδάσκειται ἢ ὅλη τῆς Ε' τάξεως ἀπὸ κοινού εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς τε Ε' τάξεως καὶ τῆς Σ', κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἢ ὅλη τῆς Σ' τάξεως.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν ἢ Γ' τάξεις συνδιδάσκηται μετὰ τῆς Δ'. Μόνον δὲν ἐπιτρέπεται συνδιδασκαλία τῶν μαθητῶν τῆς Α' καὶ Β' τάξεως πλὴν εἰς τὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Γυμναστικῆς.

Ἡ συνδιδασκαλία ὁμως τῶν προρρηθεισῶν τάξεων εἶνε ἐφικτή, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐπιτρέπη αὐτήν. Ἐὰν π. χ. ὁ ἀριθμὸς τῶν δύο τάξεων ὑπερβαῖν τὸς 45, ἢ συνδιδασκαλία εἶνε ἀδύνατος. Δι' ὃ κατὰ τὸν κανονισμόν τῆς συνδιδασκαλίας καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ πρὸς ταύτην ὠρολογίου δεόν οἱ διδάσκαλοι νὰ ἀποβλέπωσι πρωτίτως εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῶν τάξεων.

Τὸ ἀνωτέρω πρόγραμμα ἐν Ἑλληνοφώνοις χώραις ἐφαρμοζόμενον ἀνάγκη νὰ τηρῆται ἀπαρεγκλίτως κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς διατάξεις.

Ἴδιον δὲ ἐφιστᾶται ἢ προσοχὴ τῶν διδασκάλων ἐπὶ τὴν πρώτην τάξιν. Ἔθος δηλ. ἐπικρατεῖ ἐκ τῆς Α' τάξεως τῶν ἀστικῶν σχολῶν νὰ προάγονται εἰς τὴν Β' ἢ νὰ κατατάττωνται εἰς τὴν Β' ἔξωθεν ἐρχόμενοι μαθηταὶ μόλις δυνάμενοι ν' ἀναγινώσκωσι κατὰ συλλαβὰς Ἐπομένως μὴ παρασκευαζόμενοι οἱ μαθηταὶ ἐπαρκῶς ἐν τῇ Α' τάξει χωλαίνουσι κατὰ πάσας τὰς ἄλλας σπουδαίως. Δι' ὃ τὸ πρόγραμμα ἀξιοῖ ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκωσι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' ἔτους κατὰ πρότασιν ἀπταιστος.

Ἐν ταῖς ἀλλογλώσσοις χώραις τὰ κεφάλαια τὰ δι' ἀστερίσκων σημειούμενα παραλείπων ὁ διδάσκαλος δύναται κατὰ τὰ λοιπὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ἀπροσκοπτως τὸ πρόγραμμα. Ἀνάγκη ὁμως νὰ ἔχη αἰεὶ ἐν νῷ τὰς ἕξ ἡ παρατηρήσεις.

Εἰς τὴν Α' τάξιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς δεόν νὰ κατατάττωνται παῖδες διανύσαντες ἐν ἡ δύο ἔτη ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ καὶ ἐξοικειωθέντες πῶς εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. Ἐὰν δ' ὁμως συμβῇ ὥστε παῖς τις χωρὶς νὰ φοιτήσῃ παντάπασιν ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ, ἐπομένως ἀπειρος πάντῃ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ προσάγῃται πρὸς ἐγγραφήν εἰς τὴν Α' τάξιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς, τοῦτον μὲν δὲν δύναται οὔτε νὰ ἀποπέμψῃ ἐκ τοῦ σχολείου διὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους οὔτε νὰ ἐξαναγκάσῃ νὰ φοιτήσῃ εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον ἕνεκα τῆς ἡλικίας καὶ τῆς συνήθους τῶν γονέων ἀρνήσεως· ἀλλὰ εἰς τοὺς μαθητὰς τούτους ὀλιγίστους ὄντας ὀλιγίστον θὰ προσέγῃ ὁ διδάσκαλος κανονίζων συνήθως τὴν διδασκαλίαν του ἐπὶ τῇ βῆσαι τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν παιδῶν, οἵτινες ἐφοίτησαν εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα. Οἱ προρρηθέντες δὲ μαθηταὶ ἄς ὑποχρεωθῶσι νὰ διανύσωσι καὶ δεύτερον ἔτος ἐν τῇ Α' τάξει τῆς Ἀστικῆς σχολῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, δεόν ὁ διδάσκαλος κατὰ τὴν διδασκαλίαν πάντων τῶν μαθημάτων νὰ ἔχη ἐν νῷ ὅτι πᾶν ὅ, τι διδάσκει πρέπει νὰ κατανοῆται ὑπὸ τῶν παιδῶν τελείως. Ἡ μηχανικὴ ἀνάγνωσις καὶ ἢ μηχανικὴ ἀπομνημόνευσις κεφαλαίων ἐκ τῆς Π. ἢ Κ. Διαθήκης, ἢ ἐκ τῆς Πραγματογνωσίας ἢ Διαλόγων καὶ Ποιημάτων ἀντικεῖται ἀντικρυς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἐν πᾶσι μὲν ἀλλὰ μάλιστα ἐν σχολείοις ἀλλογλώσσων χωρῶν. Ἐπομένως δὲν εἶνε ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος σπεύδων νὰ διδάσκῃ πολλά. Εἶνε προτιμότερον καὶ ὠφελιμώτερον νὰ διδάξῃ ὀλίγα ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρω προγράμματι ἀναγεγραμμένων, ἐάν ποτε συμβῇ ὥστε ἢ τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως ἢ τὸ ἀκατάρτιστον τῶν μαθητῶν ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψιν νὰ παρακωλύῃ τὴν πρὸδον τῆς διδασκαλίας, εἶνε, λέγομεν, ὠφελιμώτερον νὰ διδάξῃ ὀλίγα, ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα νὰ κατανοηθῶσι τελείως ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἢ πάντα ἀσυνειδήτως καὶ μηχανικῶς.

Οἱ διδάσκαλοι τῶν ἀλλογλώσσων μερῶν δεόν νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἢ ἐπὶ πολλὰ ἔτη γιγνομένη μηχανικὴ διδασκαλία σπουδαίως παρε-

κώλυσε τὴν πρόοδον τῆς γλώσσης καὶ ὅτι παντὶ σθένει πρέπει νὰ ἀρθῆ τὸ ἄτοπον τοῦτο.

Ἐτι δέ, ἵνα ἡ διδασκομένη γλώσσα κατασταθῆ μητρικὴ εἰς τοὺς παῖδας, δεόν νὰ μὴ διδάσκηται αὕτη ψυχρῶς, ἀτόνως καὶ ὡς τις ξένη, ἀλλὰ νὰ εἰσδύῃ εἰς τὴν συνειδησιν αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο δεόν εἰ διδάσκαλοι νὰ μὴ θηρεύωσι λέξεις ἐκ τῆς ἄγαν καθαρευούσης, τὰς ὁποίας ὁ παῖς ἠλικιούμενος καὶ μεθ' ἑλληνοφῶνων ἀναστρεφόμενος δὲν θὰ ἀκούσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον λέξεις τῆς συνήθους χρήσεως.

Πρὸς τοῦτοις δεόν νὰ διαλέγωνται ἀδιαλείπτως μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν οἱ διδάσκαλοι οἰκείως καὶ νὰ ἐποπτεύωσι προσηκόντως ὥστε καὶ ἐντός καὶ ἐκτός τοῦ σχολείου νὰ λαλῶσιν οὗτοι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν. Πλὴν τέλος τῶν ἄλλων σκοπῶν οὗς ἐπιδιώκει τὸ σχολεῖον, ἡ γλωσσικὴ πρόοδος δεόν νὰ εἶνε τὸ κέντρον, πρὸς ὃ νὰ κατευθύνηται ἡ διδασκαλίαν πάντων τῶν μαθημάτων.

Ο Δ Η Γ Ι Α Ι

Πρὸς κρείττονα τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος ἐφαρμογὴν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς διδασκάλους αἱ κάτωθι βραχεῖαι ὁδηγαί συνταχθεῖσαι ὡς οἷόν τε πρακτικώτερον, ἵνα οὗτοι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν καὶ ἐπωφελέστεροι ἐν τοῖς σχολείοις ἀποβαίνωσι καὶ τὸ φύσει χαλεπὸν καὶ ἐπιμοχθον ἔργον αὐτῶν ἀνετώτερον διεξάγωσιν. Αἱ ἐν λόγῳ ὁδηγαί εἶναι διηρημέναι εἰς κεφάλαια δύο, ὧν τὸ μὲν ἐν περιέχει παιδονομικὰς τινὰς διατάξεις ἀναγκαίας μὲν πρὸς εὐρύθμον τοῦ σχολείου λειτουργίαν, συνήθως δ' ὅμως παραμελουμένας, τὸ δ' ἕτερον καταδεικνύει μεθοδικὰ τινὰ ἐλαττώματα παρατηρούμενα συνήθως εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ὑποδεικνύει τὰ μέσα τῆς διορθώσεως αὐτῶν.

Παιδονομικά.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι ἡ καθαριότης, ἡ τάξις καὶ ἡ πειθαρχία εἶνε τὰ πρῶτα ἐξωτερικὰ γνωρίσματα καλῶς λειτουργούντος σχολείου. Καὶ

α') Περὶ τῆς καθοριότητος. Εἶνε περιττὸν νὰ ἐπαναληφθῆ ἐνταῦθα ἡ πάγκοινος γνώμη τῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς καθαριότητος οὐ μόνον ἐπὶ τῆς υγείας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ τοῦ παιδὸς βίου. Πρῶτιστον διδασκαλικὸν καθήκον εἶνε νὰ ἐμπνέωσιν εἰς τοὺς διαπαιδαγωγομένους μαθητὰς ὡς οἷόν τε σφοδρὸν τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν καθαριότητα οὐχὶ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ κυρίως. Ὁ μαθητὴς λοιπὸν φοιτῶν εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ βλέπῃ τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπαστράπτον ἐκ καθαριότητος, ὅπερ θὰ κατορθωθῆ, ἐὰν ὁ διδάσκαλος ἐντέλλεται τὸν δις τῆς ἡμέρας καθαρισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπηρετοῦ τῆς σχολῆς καὶ τὴν πολλακίς τοῦ ἔτους πλύσιν αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐκ τῶν τοίχων καὶ τῶν θυρῶν, τῶν παραθύρων, τῶν ὑελωμάτων καὶ τῶν σκευῶν δεόν νὰ ἀπομάκτῃται ἐπιμελῶς ὁ κοινότοτος καθ' ἐκάστην. Αἱ αἰθούσαι τῆς διδασκαλίας ἀναγκη νὰ εἶναι τοσοῦτον καθάραι οἷον καὶ ἡ αἰθούσα τῆς ὑποδοχῆς τῆς εὐπρεπεστέρας οἰκίας. Ἴνα δὲ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν παιδῶν ἀναπτυχθῆ τὸ αἶσθημα τῆς καθαριότητος, καλὸν εἶναι νὰ διοργανωθῆ ἐβδομαδιαία ὑπηρεσία ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως, οἵτινες νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς περισυλλογῆς τεμαχίων χάρτου καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων μικρῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα συνήθως παραρρίπτουσι εἰς τὰς αἰθούσας οἱ μαθηταί, καὶ νὰ παταχθῶσιν ἀμειλίχτως εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς τῆς φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον ἐξείς τινὲς κακαὶ ὡς π.χ. τὸ πτύειν ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν παραδόσεων, πειθουμένων τῶν μαθητῶν ὅτι πλὴν τῶν ὑγιεινῶν λόγων εἶναι ἀτο-

πώτατον νά ἀσχυμονώσιν ἐντός χώρου κοινοῦ καί ἱεροῦ, οἷος εἶνε ἡ τῆς παραδόσεως αἴθουσα.

Ἄλλ' ὡς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ οἱ λόγοι καί αἱ περὶ καθαριότητος νοουθεσίαι ἀποβαίνουσιν ἄκαρποι, ἐάν μὴ συνοδεύωνται καί ὑπὸ τῶν ἔργων. Ἐν μικρὸν παράδειγμα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ ἰσχυρότερον μυρίων λόγων. Ἀνάγκη λοιπὸν ὁ διδάσκαλος νά προβάλλῃ ἑαυτὸν πρότυπον καθαριότητος πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς μαθητάς του. Πλὴν λοιπὸν τοῦ ὅτι αὐτὸς πρῶτος ὀφείλει νά τηρῇ αὐστηρῶς καί ἀπαρεγκλίτως τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας εἰς τοὺς μαθητάς του ἐντέλλεται, ἐάν συμβῆ ὥστε νά κατοικῇ ἐντός τοῦ διδασκῆρίου, ἡ ἰδιαίτερα αὐτοῦ κατοικία, ἥτις παλλάκις προσπίπτει εἰς τὰ βλέμματα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐπίσης δεῖον νά εἶναι ὑπόδειγμα ἐμπρακτον καθαριότητος καί φιλοκαλίας. Διότι πῶς εἶνε δυνατὸν οἱ μαθηταὶ νά πιστεῦσιν ὡς σοβαρὰ τὰ περὶ καθαριότητος διδάγματα τοῦ διδασκάλου, ὅταν ρίπτοντες ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἰδιαίτερον αὐτοῦ κατοικίαν βλέπωσι ταῦτα ἔργα δικψευδόμενα; Ἄς τηρῶσι λοιπὸν ταύτην οἱ διδάσκαλοι ἐν ἄρχῃ καθαριότητι καί φιλοκαλίᾳ, ὅσον πενιχρὰ καί ἂν εἶνε, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἡ καθαριότης καί ἡ τάξις εἶνε ὁ ἄριστος κόσμος.

Δυσκολώτερον ὅμως καί ἄκωνθωδέστερον ζήτημα εἶνε ἡ τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν καθαριότης. Παλλάκις ἐν τισι σχολαίσις βλέπει τις κερκομώντας καί φθειριῶντας καί ἀκαθάρτους ἐν γένει μαθητάς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δυσομία ἀηδῆς καί ἀνθυγιεινὴ ἀναπτύσσεται ἐντός τῶν αἰθουσῶν τῆς διδασκαλίας. Οἱ διδάσκαλοι ὄντως ἀπαντῶσι πολλὰ προσκομματα ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ εἴτε ἐκ τῆς ἀκαλαισθησίας καί ἀδιαφορίας τῶν ἀπαιδευγῶντων μητέρων, εἴτε ἐκ τῆς πενίας τῶν οικογενειῶν, εἴτε ἐκ τῆς ἑλλείψεως καί αὐτοῦ τοῦ ὕδατος, ὡς συμβαίνει ἐνιχαῶ.

Παλλάκις ὅμως οὐχὶ ἑλλειψίς μέσων ἀλλ' ἑλλειψίς ἐπιμονῆς ἀνευδότητος τῶν διδασκάλων καί παλλάκις ἀδιαφορία καί ἀπογοήτευσίς προκαλοῦμένη ἐκ τῶν προρρηθέντων κωλυμάτων εἶνε αἰτία ὥστε νά μὴ διακρίνηται εἰς τὰ σχολαίς προσερχομένους μαθητάς ἡ ποθητὴ καθαριότης. Ἐάν οἱ διδάσκαλοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐπιζητήσωσι τὴν καθαριότητα μετ' ἐπιμονῆς ἀτέγκτου, θὰ ἴδωσι πᾶν εὐάρεστα τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Πρὸς κατορθῶσιν τούτου καθ' ἑκάστην πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πρῶτου μαθήματος οἱ μαθηταὶ ἄς τάττωνται ὀρθοί ἐν γραμμῇ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καί ἄς ἐπισκοπῆται ἡ καθαριότης αὐτῶν. Λέγων δὲ καθαριότητα δὲν ἐννοῶ νά ἀρκῆται ὁ διδάσκαλος, ἐάν οἱ μαθηταὶ προσέρχωνται καθάριοι μόνον τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ καί τὸ λοιπὸν σῶμα καί τὰ ἐνδύματα· οἱ δὲ μαθηταὶ, οἵτινες θὰ εὐρεθῶσι μὴ τηροῦντες τοὺς ὅρους τῆς καθαριότητος, εἴτε ἄς πέμπωνται εὐσχήμως εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν πρὸς καθαρισμόν, εἴτε ἄς ὑποχρεῶνται καί ἐντός τοῦ σχολικοῦ κατὰ τὸ ἐνὸν νά ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς νόμους αὐτῆς. Ἐπάρχουσι διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι διὰ μικρᾶς συνδρομῆς τῶν κα-

ταίων ἐπρομηθεύθησαν προσόψια πρὸς ἀτόμαξιν τῶν μαθητῶν μετὰ τὸν καθαρισμόν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ χωρικοὶ ἰδίως γονεῖς εὐαίσθηται ὄντες εὐκόλως παρεξηγοῦσι τὰς περὶ καθαριότητος συμβουλὰς τῶν διδασκάλων, δεῖον οὕτοι νά ἀπευθύνωνται πρὸς τοὺς μαθητάς μετὰ περισκέψεως πολλῆς, λεπτότητος καί μελιχιότητος. Καλὸν μάλιστα εἶνε νά καλῶνται οἱ γονεῖς τῶν κατ' ἐξακλουθῶσιν ἔργουμένων ἀκαθάρτων παιδῶν καί μετὰ γλυκύτητος καί ἀβρότητος νά ἀπευθύνωνται αἱ παρατηρήσεις πρὸς αὐτοὺς ὥστε νά μὴ προσβάλληται ὁ ἐγωισμὸς τῶν καί νά μὴ ὑποπτεύωσιν ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὐταὶ ἔχουσιν ἄλλο ἐλατήριον ἢ τὸ ὑπὲρ τῆς ὑγείας καί τῆς εὐπρεπείας τῶν παιδῶν τῶν ἐνδιαφέρον τῶν διδασκάλων.

Ἡ τῶν βιβλίων καί τετραδίων καθαριότης δὲν εἶνε τοσοῦτον δυσχερῆς, ὅσον ἡ τῶν σωμάτων τῶν μαθητῶν καί ἐνδυμάτων αὐτῶν. Τὰ προσκομματα τὰ ὅποια ἐν τούτῳ προβάλλονται καί ἰδίως ἐν ἀποκέντρσις χωρίσις, ἐνθα ἡ γραφικὴ ὕλη σπανίζει, ἐνθα ἡ πενία ἢ ἡ λιτότης τῶν κατοικῶν εἶνε τηλικαύτη, ὥστε οὐδὲ τράπεζαι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν οἰκιῶν, ἐφ' ὧν νά ἐργάζωνται οἱ παῖδες, καί ταῦτα τὰ προσκομματα ὑπερπηδᾷ ἡ ἄγρυπνος τοῦ διδασκάλου ἐπιτήρησις καί ἡ καθ' ἑβδομάδα τοῦλάχιστον ἐπιθεώρησις τῶν βιβλίων καί τετραδίων.

Ἐπιμονὴν λοιπὸν ἀπαιτεῖ ἡ καθαριότης, ἐπιμονὴν ἢ φιλοκαλίαν καί ἡ εὐπρέπειαν. Τὸ πᾶν καί ἐντός τοῦ σχολικοῦ καί ἐκτός αὐτοῦ, ἥτοι ἡ εἰσοδος, ἡ αὐλή, αἱ αἰθουσαι, τὰ ἀφοδευτήρια ἄς ἀναμιμνήσκωσι τὸν μαθητὴν τὸ καθῆκόν του. Ὁ μαθητὴς ἄς εὕρισκῃ τὸν διδάσκαλον ἄτεγκτον, ἀμάλκτον, σιδηροῦν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καί τότε ἀνκμυρισθητῶς πᾶν πρόσκομμα θὰ ὑπερπηδηθῇ. Οἱ διδάσκαλοι τέλος ἄς μὴ λησμονῶσι τὴν ῥῆσιν σοφοῦ τινος, ὅτι ὁ θελων νά μετρήσῃ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ χώρος τινὸς δεῖον νά ἀποβλέψῃ εἰς τὴν κατανάλωσιν τοῦ σάπωνος.

β') Περὶ τῆς πειθαρχίας καί τῆς τάξεως. Ἡ ἐν τῷ σχολικῷ τάξις καί πειθαρχία πρῶτον μὲν ἐθίζει τὸν παῖδα εἰς τὴν κοσμιότητα καί τὴν σωφροσύνην, δεῦτερον δὲ διευκολύνει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου οὐκ ὀλίγον. Ἡ τάξις κατὰ τὴν εἰσοδὸν καί ἐξοδὸν τῶν μαθητῶν, ἡ τάξις κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν παραδόσεων παρόντος ἢ ἀπόντος τοῦ διδασκάλου, ἡ ἀφέλεια, ἡ σωφροσύνη καί ἡ σεμνότης κατὰ τὰς παιδιὰς αὐτῶν καί κατὰ τὰς ἐκδρομὰς εἶνε γνωρίσματα ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ δεξιῶς καί παιδαγωγικῶς διευθυνομένου καί λειτουργοῦτος σχολικοῦ. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν ὀφείλει εὐθύς ἀπὸ τῆς κατατάξεως τῶν μαθητῶν εἰς τὴν Α. τάξιν νά ὑπαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν σχολικὴν πειθαρχίαν καί νά ἐθίσῃ νά τηρῶσιν ἀπαρκαθᾶτως τοὺς νόμους τῆς σχολῆς. Εἰ καί ἡ ἐπιβολὴ τῆς πειθαρχίας ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς ἐπιβολῆς αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, ἐκ τοῦ σεβασμοῦ καί τῆς ἀγάπης, ἢν

θα κατορθώσει, να έλκυση, όμως κανόνες τινές δύνανται να υποβληθώσωσι τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ.

Ἰπὸ πάντων τῶν παιδαγωγῶν παρατηρήθη ὅτι ὁ ρυθμὸς κατὰ τὰς διαφόρους σχολικὰς κινήσεις εἶνε τὸ ἄριστον μέσον τὸ ἐπιζῶν τὸν μαθητὴν εἰς τὴν πειθαρχίαν. Ἄπ' ἀρχῆς λοιπὸν τοῦ ἔτους ἄς ἀσκηθώσιν οἱ μαθηταὶ ὥστε καὶ ἐν ρυθμῷ νὰ καθήνται ἐπὶ τῶν βιβλίων καὶ ἐν ρυθμῷ νὰ ἐγείρωνται καὶ ἐν ρυθμῷ νὰ λαμβάνωσι τὰ βιβλία των καὶ ἐν ρυθμῷ νὰ ποιῶσι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐν ρυθμῷ νὰ συλλέγωσι τὰ καλύματα των καὶ νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰ διαλείμματα καὶ νὰ ἀπέρχωνται ἐκ τοῦ σχολείου. Ἄς ἐπιθώσιν οἱ μαθηταὶ νὰ ἀνταίνωσι τὴν δεξιὰν κοσμίως ἐπὶ τοῦ βιβλίου ἐστηριγμένην εἴτε ὅταν ἐπιθυμῶσι νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς ἐρώτησιν τοῦ διδασκάλου, εἴτε ὅταν ἔχωσιν ἄλλην τινὰ ἀνάγκην. Ἢ ἐν ρυθμῷ ἐκτελέσωσι πᾶσῶν τῶν σχολικῶν ἐργασιῶν ἐξοικισιὸν τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ λεληθότως εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν. Ἐὰν ὁ χρόνος τῆς παραδόσεως εἶνε ποτε μακρότερος ἢ ὥστε νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ συγκρατηθῆται ὁ φύσει εὐκίνητος καὶ ζωηρὸς παῖς εἰς τάξιν καὶ πειθαρχίαν, ἄς ἐκτελῶσιν οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τῆς θέσεώς των διαφόρους γυμναστικὰς κινήσεις ὥστε νὰ πεισθῶσιν οἱ μαθηταὶ ὅτι πᾶς θόρυβος καὶ πᾶσα ἀσχημοσύνη ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς τῶν αἰθουσῶν τῶν παραδόσεων δὲν θὰ συγχωρηθῆ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

Κατὰ πᾶσας ὅμως τὰς ἀπευθυνόμενας πρὸς τοὺς μαθητὰς συμβουλάς καὶ προσταγὰς ἄς προσέχη ὁ διδάσκαλος ὥστε νὰ μὴ καταπνιγῆται ἡ ἠθικὴ τοῦ παιδὸς ἐλευθερία. Ἢ συμπεριφορὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητὴν δέον νὰ τείνη εἰς τὸ νὰ προσελκύσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ διὰ τῆς ἐξεγέρσεως ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τῆς παιδικῆς φιλοτιμίας, ἀρετῆς, ἐρ' ἣς θεμελιούται ὁ ἠθικὸς τοῦ παιδὸς χαρακτήρ. Ἄς μὴ λησμονῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι ἄριστος τρόπος διαπαιδαγωγήσεως εἶνε ἐν κατορθώσῃ διὰ τῆς γλυκύτητος καὶ μελιχιότητος, διὰ τοῦ προσήκου λόγου καὶ τῶν πατρικῶν παρατηρήσεων νὰ διαπλάττῃ λεληθότως τὴν παιδικὴν ψυχὴν καὶ νὰ ποτίσῃ αὐτὴν μὲ τὰ νάματα τῆς ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα βραδύτερον, ἐν ἄλλῃ ἡλικίᾳ, θὰ καταδείξωσι τὴν εὐεργετικὴν των ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὅλου παιδικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἄλλ' ἡ ὅλη συμπεριφορὰ τοῦ διδασκάλου δέον νὰ εἶνε τοιαύτη ὥστε, ὡς εἶπομεν, νὰ μὴ καταπνιγῆται ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ. Δὲν πρέπει νὰ περιορίζωμεν τὸν παιδα κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ κινήσεις ἐντὸς ὀρίων στενοτέρων ἢ ὅτι ἡ παιδικὴ του φύσις δύναται νὰ ὑπομείνῃ. Δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζωμεν εἰς αὐτὸν τὸ σχολεῖον ὡς εἰρηκτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ τιμωρίαι αἱ εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπιβαλλόμεναι δέον νὰ εἶνε λογικαὶ καὶ ἀνάλογοι τῶν πταισμάτων τῶν μαθητῶν, ἀποφεύγοντος τοῦ διδασκάλου ἐπιμελῶς πᾶσαν σωματικὴν κάκωσιν ἢ πάντα ἐξευτελισμὸν καταπνιγοντα τὰ ἠθικὰ τοῦ παιδὸς συναίσθηματα. Ἰδίᾳ δ' ἄς ἀποβλέπῃ ὁ διδάσκαλος εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν οἰκογενειακὴν τοῦ παιδὸς ἀνατροφὴν. Ὑπάρχουσι παῖδες, οἵτινες

δι' ἀπλοῦ τοῦ διδασκάλου βλέμματος ἐπανέρχονται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς σωφροσύνης· εἰς ἄλλους δέον νὰ προστεθῆ καὶ ἡ διὰ λόγου νοουθεσία· εἰς ἄλλους ἐλαφρὰ ἢ βαρύτερα ἐπιτίμησης καὶ εἰς ἄλλους τέλους τιμωρίαι αὐστηρότεραι. Ἀναλόγως λοιπὸν τῆς εὐαισθησίας τοῦ παιδὸς καὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ ἄς κανονίζηται καὶ ἡ στάσις τοῦ διδασκάλου.

γ') Περὶ ἐκκλησιασμοῦ τῶν μαθητῶν. Ἄριστον παιδονομικὸν μέσον θεωρεῖται καὶ ὁ ἀπὸ κοινοῦ ἐκκλησιασμὸς τῶν μαθητῶν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τῶν διδασκάλων. Ὁ οὕτω γινόμενος ἐκκλησιασμὸς ἐπαυξάνει τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν τε μαθητῶν καὶ τῆς κοινότητος πρὸς τὸν διδάσκαλον, διότι καταδεικνύει τὴν μέριμναν αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διάπλασιν τῶν ἐμπειπιστευμένων εἰς αὐτὸν παιδῶν. Ὁ ἐν κοινῷ ἐκκλησιασμὸς τῶν μαθητῶν, πλην τῆς σπουδαιότατης θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπιδράσεως ἣν ἐνασκει ἐπὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, γεννᾷ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς συναδελφότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης σφοδρότερον. Διὰ τοῦτο κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἐπίσημον ἑορτὴν δέον νὰ προσκαλῶνται διὰ κωδωνοκρουσίας οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐκεῖθεν ἐν γραμμῇ ταπτόμενοι νὰ ὀδηγῶνται εἰς τὸν ναόν. Καὶ ἐνταῦθα δὲ πρέπει νὰ ἐπιθώσιν οἱ παῖδες ὥστε κοσμίως ἰστάμενοι νὰ ἀκροῶνται εὐλαβῶς τῆς θείας λειτουργίας, ἀποφεύγοντες πᾶσαν παρεκτροπὴν ἢ ταραχὴν παρατηρουμένην συνήθως εἰς τοὺς παῖδας.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας πάλιν ὀδηγοῦνται οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, ἔνθεν ἀπολύονται. Καλὸν ὅμως εἶνε τῇ προτεραιᾷ τῆς ἑορτῆς νὰ γίνηται ἡ δέουσα ἀνάπτυξις περὶ αὐτῆς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν καὶ ἐξήγησις τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Πλὴν ὅμως τοῦ ἐκκλησιασμοῦ καλὸν εἶνε δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὰς ἑορτὰς δηλ. τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα, νὰ φροντιζώσιν οἱ διδασκαλοὶ καὶ περὶ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς μεταλήψεως τῶν μαθητῶν. Ἢ τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς σχολῆς τέλεισι τῶν ἱερῶν τούτων καθήκοντων φέρουσα εἰς στενοτέραν ἐπικοινωνίαν τὸν οἶκον μετὰ τοῦ σχολείου πείθει καὶ γονεῖς καὶ μαθητὰς ὅτι ὁ διδάσκαλος ὄντως προνοεῖ ὡς πατὴρ περὶ τῶν μαθητῶν μὴ παραλείπων οὐδὲν μέσον δυνάμενον νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀνθρώπους καὶ πολίτας χρηστοὺς.

δ') Περὶ διδακτικῶν περιπάτων καὶ σχολικῶν ἐσρτῶν. Βίος ἀνεόρταστος, εἴπέ τις τῶν παλαιῶν, εἶνε ὁδὸς μακρὰ ἀπανδόκευτος, ἄνευ δηλ. σταθμῶν ἀναπαυτικῶν. Καὶ ἐν τῷ σχολικῷ βίῳ σταθμοὶ τέρποντες καὶ ἀναπαύοντες τὸν μαθητὴν εἶνε οἱ διδακτικοὶ περίπατοι καὶ αἱ σχολικαὶ ἑορταί.

Οἱ διδακτικοὶ περίπατοι δέον νὰ γίνωνται ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ διδασκάλου τούλάχιστον ἅπαξ κατὰ δεκαπενθήμερον καιροῦ ἐπιτρέποντος. Ὁ διδάσκαλος ἐκλέγει ὡραίαν τινὰ τοποθεσίαν καὶ ἐκεῖ ὀδηγῶν τοὺς μαθητὰς προτρέπει αὐτοὺς νὰ ψάλλωσι, νὰ παιζῶσιν ὑπὸ τὰ βλέμματά του,

να συλλέξωσιν ἄνθη. Ἐκεῖ ἐπιλαμβανόμενος πάσης εὐκαιρίας δύναται ἐποπτικῶς νὰ διδάσκη διάφορα ἀντικείμενα εἴτε τῆς Πραγματογνωσίας, εἴτε τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, εἴτε τῆς Γεωγραφίας. Ἐκεῖ δύναται νὰ προκαλέσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς ἀσκήσεις Γεωμετρικὰς ἐκεῖ νὰ ἐκτελέσῃ διάφορα ἐκ τῆς Γυμναστικῆς γυμνάσματα. Ἐκεῖ παρέχεται πολυτιμότης εὐκαιρία εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ διαπλάτῃ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ ἐκρίστων ἐξ αὐτῆς βραβείους τιμὰς συνηθείας. Εὐρίσκων π. χ. καθ' ὁδὸν τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου, τοὺς σταδιοδείκτας κλπ. θὰ λάβῃ εὐκαιρίαν νὰ παραστήσῃ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν καὶ νὰ διδάξῃ τὰς ποινὰς τοῦ νομοῦ κατὰ τῶν ἐπιφερόντων ζημίαν εἰς αὐτὰ. Ἀπαντῶν δάση ἢ πτηνὰ θὰ ἐπιληφθῇ τοῦ θέματος τούτου καὶ θὰ καταδείξῃ τὴν ὑψίστην ζημίαν, ἣς γίνεται πρόξενος εἰς ἑαυτὸν ὁ βλάπτων ταῦτα. Ἐκεῖ τέλος ὁ διδάσκαλος περιφέρειν τὸ βλέμμα εἰς τὸ περίξ ἐκπαγλὸν κάλλος τῆς φύσεως καὶ προκαλῶν ἐπ' αὐτὴν τὴν παρατήρησιν τῶν παίδων συντελεῖ εἰς τὴν ἔμπνευσιν καλλιτεχνικῶν συναισθημάτων καὶ ἀνοψοῖ τὰς μικρὰς τῶν παίδων ψυχὰς εἰς τὸν Μέγαν Δημιουργόν. Καὶ τί δὲν δύναται νὰ ἐπινοήσῃ ἐκεῖ εἰς τὸ ὑπαιθρον ὁ παρατηρητικὸς καὶ ἔνθεος διδάσκαλος!

Αἱ σχολικαὶ ἑορταὶ ἐπίσης εἶνε ἀναγκασιόταται καὶ ἀπαραίτητοι εἰς τὸν σχολικὸν βίον. Αὐταὶ ἠδύνουσι καὶ φαιδρύνουσι αὐτόν· αὐταὶ ἀνακουρίζουσι τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ ἄχθους τῶν μαθημάτων καὶ τοῦ περιορισμοῦ· αὐταὶ τέλος καθιστῶσι τὸ σχολεῖον προσφιλέες ἐνδιαίτημα οὐ μόνον βρῆν ἐπιβάλλον καὶ ἀξιώσεις διατυποῦν, ἀλλὰ καὶ ἄνεσιν παρέχον καὶ περὶ τῆς διασκεδάσεως καὶ ψυχαγωγίας τῶν εἰς αὐτὸ φοιτῶντων μεριμῶν.

Καθ' ἅπαντα τὰ σχολεῖα δεόν νὰ ὀρισθῶσι δύο ἑορταί, ἡ μία κατὰ τὴν 30 Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ ἑτέρα κατὰ τὴν 1 Μαΐου.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἑορτὴ ἄγεται ἤδη πανταχοῦ μετὰ τῆς προσηκούσης πομπῆς καὶ οὐκ ὀλίγον κινεῖ τὸ διακρίνον τῶν τε μαθητῶν καὶ τῶν πολιτῶν, κανονίζεται δὲ εὐστόχως ὑπὸ τῶν διδασκάλων.

Διὰ ταῦτα μόνον περὶ τῆς δευτέρας ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα. Οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ ἔαρ τῆς ἡλικίας αὐτῶν εὐρισκόμενοι τέρπονται ἑορτάζοντες τοῦ ἔαρος τὴν ἐπικράτησιν. Ἐν αἷς σχολείοις εἶνε καθιερωμένη ἡ ἑορτὴ αὕτη βλέπει τις πόσῃν ἐπίδρασιν ἐνασκέει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν. Ὡς καθιερωθῇ λοιπὸν ἡ ἑορτὴ αὕτη εἰς πάντα τὰ σχολεῖα. Οἱ μαθηταὶ ἐνωρὶς ἄς προσέλθωσιν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν διδασκάλων ἄς ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ἐκεῖ ἄς ψάλλωσιν, ἄς παίξωσιν, ἄς συλλέξωσιν ἄνθη ἀγροτικά, ἄς κατασκευάσωσιν ἀνοδοδέσμας καὶ στεφάνους καὶ τέλος, ἐάν ἡ θέσις εἶνε πρόσφορος, ἄς παρακαθίσωσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου εἰς κοινὴν τράπεζαν προπαρασκευασθεῖσαν ἐξ ἐρχ-

νου αὐτῶν καὶ τέλος περὶ τὴν ἐσπέραν ἔδοντες ἄς ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ σχολεῖον.

Πλὴν ὅμως τῶν ἑορτῶν τούτων ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τόπους διάφοροι ἄλλαι, ἀγόμεναι ὑπὸ τῶν ἐκασταχοῦ πολιτῶν, αἱ ὅποια δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρισθῶσιν ἐνταῦθα. Λοιπὸν ὁ διδάσκαλος ἐπιλαμβανόμενος τῶν ἀφορμῶν τούτων ἄς μετέχη καὶ ἐκείνων ἐνεργῶς, ἐπιδεικνύων μὲν οὕτω τὸ σχολεῖόν του ἐν ζωῇ καὶ ἀκμῇ, παρέχων δ' εἰς τοὺς παῖδας ἀφορμὰς ψυχαγωγίας.

Ἄλλ' ἄς μὴ λησμονῇ ὁ διδάσκαλος ὅτι εἴτε κατὰ τὰς ἐκδρομάς, εἴτε κατὰ τὰς ἑορτὰς δεόν νὰ ἔχη ἄγρυπνον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς παῖδας καὶ, χωρὶς νὰ δεσμευῇ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, αὐτὸς νὰ κανονίζῃ τὰς παιδιὰς καὶ τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν.

Περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων

Πρὶν διατυπωθῶσιν αἱ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν μαθημάτων ὁδηγίαι, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι τινα περὶ τινῶν ἐλαττωμάτων παρατηρουμένων ἐν τισὶ σχολείοις. Ἔνιοι δηλ. τῶν διδασκάλων μὴ ἀποβλέποντες εἰς πάντας τοὺς μαθητὰς τῆς διδασκαμένης τάξεως ἀρκούνται ἐὰν ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν παρακολουθῶσι τὴν διδασκαλίαν ἀφροντιστοῦντες περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐπακολούθημα τούτου εἶνε ἡ ὅτι πολλοὶ τῶν μαθητῶν ἀπαράσκευοι πρόγονται εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἢ ὑποχρεοῦνται νὰ διανύσωσι καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος ἐν τῇ αὐτῇ τάξει· οὕτω δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῶν κατωτέρων τάξεων εἶνε ἐν πολλοῖς σχολείοις δυσχνάλογος πρὸς τὸν τῶν κατωτέρων, ὅπερ σπουδαίως παρακωλύει τὴν πρόσδον τῆς ἐργασίας. Ἔτι δὲ οἱ παραμελούμενοι μαθηταὶ μὴ ἔχοντες οὐδὲν ἐνδιαφέρον πρὸς τὸ διδασκόμενον μάθημα ἄλλοι μὲν τούτων κοιμῶνται, ἄλλοι δὲ τρέπονται ἐπὶ τὴν ἀταξίαν, διότι ἡ φύσις ἀνήσυχος παιδικὴ φύσις ἐπιζητεῖ διεξοδὸν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιβαλλομένης πνευματικῆς τε καὶ σωματικῆς ἀκινήσιος. Ὁ καλὸς λοιπὸν διδάσκαλος καθήκον ἔχει νὰ μὴ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τοὺς εὐφυεστέρους ἢ τοὺς ἐπιμελεστέρους ἢ τοὺς προσεκτικωτέρους μαθητὰς, ἀλλὰ νὰ διεγείρῃ πάντων τὴν προσοχὴν. Ἀνάγκη νὰ κεντρίξῃ ἰδίᾳ τοὺς βραδυτέρους τῶν μαθητῶν, νὰ συγκρατῇ εἰς προσοχὴν δι' ἐπανεπιλημμένων ἐρωτήσεων τοὺς ἐπιρροπεστέρους εἰς ἀφαίρεσιν καὶ ἐν γένει νὰ μηχανάται πᾶν μέσον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ πρὸς πλείονας ὠφελιμώτερος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐπιτυχηθῇ πλὴν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὥστε καὶ ἡ σήμερον παρατηρουμένη δυσαναλογία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαφόρων τάξεων νὰ μετριασθῇ.

Ἄλλο μεθοδικὸν ἐλάττωμα παρατηρεῖται ἐν τισὶ σχολείοις τὸδε·

Τινές δὴλ. τῶν διδασκάλων καὶ δὴ τῶν μᾶλλον θεωρητικῶς κατηρτισμένων ποιῶνται χρῆσιν λεκτικῆς καὶ ἔννοιων δυσκόλως ἀντιληπτῶν ὑπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Παρασυρόμενοι δὴλ. κατὰ τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων ἐκτρέπονται εἰς θεωρίας ὑπερβαίνουσας τὰς διανοητικὰς τῶν μαθητῶν δυνάμεις καὶ τὸν κύκλον τῶν γνώσεων αὐτῶν, ἐπιλανθάνομενοι οὕτω τοῦ κυριωτάτου τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς διδακτικῆς κανόνος περὶ προσλήψεως τῶν παραστάσεων. Ἀνάγκη νὰ ἐνοηθῆ ὅτι ὁ μαθητὴς χασμᾶται, ἐὰν μὴ ὁ διδάσκαλος κατερχόμενος μέχρι τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ βαθμίδος πειρᾶται καὶ ἔννοιας προσφόρους πρὸς τὸν κύκλον τῶν παραστάσεων αὐτοῦ νὰ μεταδίδῃ καὶ λεκτικῆς εὐληπτοῦ καὶ σαφοῦς καὶ καθαροῦ χρῆσιν νὰ ποιῆται. Ὁ διδάσκαλος δέον νὰ ὀρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ πλεῖστα εἶνε ἄγνωστα εἰς τοὺς μαθητὰς. Δέον συγχάκις κατὰ τὴν πρόσδον τῆς διδασκαλίας νὰ πειθῆται ὅτι ἡ ἔννοια τῶν λέξεων ἢ προηγούμενα διδάγματα, πρὸς ἃ προσλαμβάνονται τὰ νεώτερα, εἶνε γνωστὰ εἰς τοὺς μαθητὰς. Διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀποφεύγει τὸν κίνδυνον τῆς διδασκαλίας ἀγνώστων δι' ἀγνώστων, ὅπερ ἡ διδακτικὴ θεωρεῖ τὸ θεμελιωδέστερον τῶν πλημμελημάτων.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις νῦν γενήσεται λόγος περὶ τῆς διδασκαλίας ἐκάστου μαθήματος.

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου εἶνε ἡ ἐμπνευσις ἢ ἀναζωπύρησις ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδὸς θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Ἐπομένως τὸ μάθημα τούτο δὲν πρέπει νὰ προβάλληται εἰς τοὺς μαθητὰς ὡς ἀντικείμενον γνώσεως. Ἡ ἀπλὴ ἀπομνημόνευσις κεφαλαίων ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. διαθήκης, ἢ τῆς κατηχέσεως, ἡ προσευχῶν οὐδεμίαν ὠφέλειαν εἰς τὸν μαθητὴν προσπορίζει. Τούναντίον μάλιστα κεφαλαία τινὰ ἐκ τῆς Π. διαθήκης ὡς π. χ. τοῦ Κάν καὶ Ἄβελ, ἡ ἱστορία τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Ἰωσήφ κλπ. ἠθικὰν ζημίαν προξενοῦσιν εἰς τοὺς μαθητὰς, ἐὰν προβληθῶσιν αὐτοῖς ὡς ἀντικείμενα γνώσεως. Δι' ὃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ὀρμᾶται ἐκ τῆς ἀφετηρίας ὅτι δέον νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἠθικὴν τινὰ ἀρχὴν καὶ νὰ ἐξεργῆθῃ θρησκευτικὰ συναισθήματα.

Πρὸς τούτο ἡ διδασκαλία τῶν διαφόρων προσευχῶν ἀνάγκη νὰ γίνηται μετ' ἄκρας κατανύξεως καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ νομίζωσιν ὅτι εὐρίσκονται ἐν τῷ ναφ. Αἱ προσευχαὶ πᾶσαι ἀνάγκη νὰ ἐρμηνεύωνται εἰς μὲν τὰς ἀνωτέρας τάξεις καὶ κατὰ λέξιν καὶ γενικώτερον, εἰς δὲ τὰς κατωτέρας ὡς ὅλον τι, ὥστε καὶ οἱ νεώτατοι τῶν μαθητῶν νὰ αἰσθᾶ-

νωνται ἐν συνόλῳ τί λέγουσι. Πρὸς τούτοις ἵνα καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερβραχύνηται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσευχῆς, πρέπει νὰ λείψῃ ἡ ἔρρινος καὶ διὰ φωνῆς ἐσσυρμένης ἄτονος καὶ ἀχρωματίστος ἐξαγγελία αὐτῆς. Ὅτι κατωτέρω περὶ ἀναγνώσεως ἀναγράφεται, καὶ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς προσευχῆς δέον νὰ ἐφαρμόζηται. Ἄς ἀξίσι ὁ διδάσκαλος αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις τῆς προσευχῆς νὰ εξαγγέλλωνται: στρογγύλαι, καθαραὶ, προσηκόντως τονιζόμεναι καὶ χρωματιζόμεναι ὥστε οὐ μόνον τὰ χεῖλη νὰ κινῶνται, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία νὰ παθαίνεται. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δέον ὁ διδάσκαλος νὰ ἀκολουθῆ καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνεύειν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν διαφόρων τροπαρίων.

Προκειμένου περὶ τῆς διδασκαλίας κεφαλαίων ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. διαθήκης, παρατηρητέον ὅτι, ἐὰν τὸ διδαχθσόμενον κεφάλαιον εἶνε μακρότερον ἢ ὥστε νὰ ἐπαρκέσῃ ἢ πρὸς διδασκαλίαν αὐτοῦ ὠρισμένη ὥρα, ὡς π. χ. ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ, τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κλπ., ὁ διδάσκαλος ὀφείλει τὸ τμήμα, ὅπερ μέλλει ἐκάστοτε νὰ διδάξῃ, νὰ παρουσιάξῃ ὡς ὅλον τι αὐτοτελές, ὥστε νὰ δύναται νὰ συνάγῃ ἐξ αὐτοῦ τὰ προσήκοντα ἠθικὰ συμπεράσματα. Γίνεται ἡ παρατήρησις αὕτη, διότι τῶν διδασκάλων τινὲς διδάσκοντες π. χ. τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφ, οὐ κεφαλαίου ἢ διδασκαλίαν διαρκεῖ ἐπὶ διμήνον. ἀναμνήνουσι τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας τοῦ μικροτάτου τούτου κεφαλαίου, ἵνα μετὰ διμήνον ἐξαγγείλωσι τοῖς μαθηταῖς ῥητόν τι συνοψίζον τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων κεφαλαίων τῆς γραφῆς ὀφείλει νὰ ἐπιστῇ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς πάντα τὰ κύρια σημεῖα τοῦ διηγήματος, νὰ προκαλῆ τεχνικῶς καὶ δεξιῶς τὰς κρίσεις τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ὑποβοηθῆ εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν προσηκόντων ἠθικῶν συμπερασμάτων καὶ τὴν μόρφωσιν ἠθικῶν ἀρχῶν.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τέλος τῆς Κατηχέσεως δέον νὰ ἐπιμείνῃ ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ ἠθικὸν αὐτῆς μέρος ἀποφεύγων ὅσον ἐνεστι τὰς θεωρίας.

Β'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Πραγματογνωσίαι.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος τούτου πάντες οἱ διδάσκαλοι γινώσκουσι. Δι' αὐτοῦ τίθενται εἰς κίνησιν τὰ αἰσθητήρια πρῶτον τοῦ παιδός, ἐξεγείρεται ἡ παρατηρητικὴ δύναμις αὐτοῦ, πλουτίζεται τὸ λεξιλόγιόν του καὶ οὕτω ἐνεργεῖται ἡ προσήκουσα λεκτικὴ ἄσκησις. Ἄλλ' ἵνα ἐπιτυχῆναι τοῦ σκοποῦ τὸ μάθημα τούτο, ἀνάγκη πρωτίστως νὰ διδασκῆται ἐποπτικῶς. Ὁ παῖς τὰ διάφορα διδακτέα ἀντικείμενα πρέπει νὰ ἴδῃ, νὰ ψάσῃ, νὰ αἰσθανθῆ. Πρέπει νὰ προκληθῆ ἐπ' αὐτὰ ἡ προσοχὴ του, ὥστε νὰ ἐξεγερθῆ βαθμηδὸν ἡ παρατηρητικὴ δύναμις αὐτοῦ, ἥτις εἶνε ἡ βῆσις τῆς ἐμβριθείας. Πολλὰ θέματα πραγματωστικὰ

ἀναγκὴ νὰ διδασχῶσιν ἐκτὸς τοῦ σχολείου, π. χ. τὸ περὶ ναοῦ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, τὸ περὶ βίου κατὰ τὰς ἐκδρομὰς κλπ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀντικείμενὰ τινὰ εἶνε ἀδύνατον νὰ προσάγωνται ἐνώπιον τῶν μαθητῶν, δεόν τοῦλάχιστον αἱ εἰκόνες νὰ ἀναπληρῶσι τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν.

Εἶνε τέλος περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐκτῶν ἀναγραφομένων ἐν τῷ προγράμματι θεμάτων τινὰ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διδάσκωνται πανταχοῦ. Οὕτω π. χ. τὸ κεφάλαιον ἀναυτῶν βίος κλπ. » θὰ διδάσκηται μόνον ἐν ταῖς παραλίαις χώραις.

Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς ἐλέχθη, τὸ μάθημα τοῦτο συμβάλλεται σπουδαίωτατα εἰς τὴν λεκτικὴν ἀσκήσιν τοῦ παιδός, δεόν νὰ ἀπαιτῆ ὁ διδάσκαλος τὰς ἀποκρίσεις τῶν παιδῶν διαυγεῖς, ὀρθὰς, πλήρεις, περιφραστικὰς. Ἡ ἐρώτησις πρέπει νὰ διατυπῶται ἀπλή, βραχεῖα, σαφὴς, καθαρὰ καὶ περιεκτικὴ, ὥστε νὰ διδῆ ἀφορμὴν εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀποκρίνηται περιφραστικῶς καὶ ἐπαναλαμβάνων ὅλην τὴν ἀφορμὴν τοῦ διδασκάλου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου ἐπιμένει κυρίως ὁ διδάσκαλος, ὥστε νὰ ἀποβῆ ὁ μαθητὴς τοὺς ξενικοὺς ἐκείνους φθόγγους, οἵτινες παρατηροῦνται πολλαχθεῖ καὶ τὰς τοπικὰς ξενικὰς λέξεις.

Ἀνάγνωσις.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν εἶνε τὸ δυσχερέστατον τῶν μαθημάτων τῶν ἀστικῶν σχολῶν. Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ κατατασσονται μαθηταὶ ἄλλοι μὲν πάντῃ ἀναλφάβητοι, ἄλλοι δέ, ἐν οἷς καὶ οἱ διανύοντες τὸ δευτερον ἔτος, ἔχοντες στοιχειώδεις τινὰς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως γνῶσεις.

Συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα οἱ μαθηταὶ οὗτοι δεόν κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ ἀναγινώσκωσιν ἀπταιστως κατὰ λέξιν τε καὶ πρότασιν, ἵνα προαχθῶσιν εἰς τὴν Β' τάξιν. Ποίαν λοιπὸν ὁδὸν δεόν νὰ χερσῆ ὁ διδάσκαλος, ὥστε καὶ τὰς διατάξεις τοῦ προγράμματος νὰ ἐκπληρῶσιν καὶ τὰς ἐκ τῆς φύσεως τῆς τάξεως προκυπούσας δυσχερείας νὰ καταπολεμήσῃ;

Κατὰ τὸ πρόγραμμα ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως ἄρχεται εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν ὀφείλει νὰ θεωρήσῃ πάντας τοὺς μαθητὰς πάντῃ ἀναλφάβητους, ἀδιαφορῶν ἂν ὀλίγοι τούτων κέκτανται, ὡς ἐλέχθη, στοιχειώδεις τινὰς γνῶσεις, τὴν δὲ πρόσδοτον τῆς διδασκαλίας δεόν νὰ βυθμίζῃ πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς πλειονότητος τῆς τάξεως, οἷοι εἰσὶν οἱ τελείως ἀναλφάβητοι καὶ οὐχὶ τῶν προρρηθέντων ὀλίγων. Δὲν πρέπει δηλ. νὰ προχωρῆ δελεαζόμενος ἐκ τῶν εὐστόχων ἀπαντήσεων τῶν ὀλίγων προωθημένων μαθητῶν, ἀλλὰ ἀποβλέπων εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας τὰ ἐπιτευχθέντα ἐπὶ τῶν προσελθόντων πάντῃ ἀναλφάβητων, συμφώνως πρὸς ταῦτα νὰ κανονίζῃ τὴν ἐργασίαν τ.υ. Ἐν ἀρχῇ δὲ ὀφείλει νὰ βαίνει βραδέως καὶ συγνάκις νὰ ἐπαναλαμ-

βάνῃ τὰ διδασχθέντα, ὥστε καὶ οἱ ἦπτον εὐφροεῖς τῶν μαθητῶν καὶ οἱ ἀποσιάζοντες νὰ δύνανται νὰ παρακολουθῶσιν.

Ἐὰν οὕτω προβῆ ὁ διδάσκαλος, ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι θὰ ἀναγκάσῃ πάντας τοὺς μαθητὰς νὰ συμβαδίζωσι διδασκόμενοι τὸ αὐτὸ μάθημα καὶ οὕτω θὰ ἀποφύγῃ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν εἰς τμήματα, ὅπερ ἐν πολλοῖς σχολείοις γιγνόμενον καταναλίσκει διπλάσιον χρόνον πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων μαθημάτων. Αἱ προσπάθειαι λοιπὸν τοῦ διδασκάλου πᾶσαι δεόν εἰς τοῦτο νὰ τεινώσιν, ἡ πρώτη δηλ. τάξις νὰ ἔχῃ ἐν τμήμα, τοῦ ὁποῖου οἱ μαθηταὶ νὰ συμβαδίζωσιν.

Ἄλλ' ἐὰν εἴτε διότι ἐν τινι τάξει ὑπάρχουσι μαθηταὶ ἀμβλεῖς τὸν νοῦν δεόμενοι ἰδίας ἐπιμελείας πρὸς ἐξέγερσιν τῶν διανοητικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εἴτε διότι ἔτυχε νὰ καταλέγωνται μαθηταὶ πολλοὶ γινώσκοντες π. χ. νὰ ἀναγνώσωσι κατὰ συλλαβὰς εἴτε δι' ἄλλον τέλος τινὰ λόγον ἐπιβληθῆ ἢ διαίρεσις τῆς τάξεως ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους εἰς δύο τμήματα, ἢ διαίρεσις αὕτη δεόν νὰ διαρκῆσῃ μόνον μέχρι τῆς περατώσεως τῆς διδασκαλίας τῶν γραμμάτων, τῶν διφθόγγων καὶ τῶν διαφορῶν συμπλοκῶν· εὐθὺς δ' ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ κατωτέρου τμήματος χωρήσωσιν εἰς ἐλευθεραν πὼς ἀνάγνωσιν, δεόν πάντες νὰ ἀποτελέσωσι τμήμα ἐν, τῶν προεχωρηκότων ἐπαναλαμβανόντων μετὰ τῶν ὑστερησάντων τὰ προδιδασχθέντα μέρη. Ἐὰν τοῦτο κατορθωθῆ, ὀλίγοι μαθηταὶ θὰ ὑποχρεῶνται νὰ διανύσωσι καὶ δευτερον ἔτος ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, οἱ πλείονες δὲ θὰ προάγωνται ἐπαρκῶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν παρεσκευασμένοι.

Ἐν τῇ πρώτῃ τάξει πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως δεόν νὰ προακήσῃ ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκφώνησιν τῶν διαφορῶν φθόγγων, ἵνα καταπολεμηθῶσι τοπικὰ τινὰ γλωσσικὰ ἐλαττώματα, τὰ ὅποια μένοντα ἀπαρατήρητα κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην εἴτα δυσχερέστατα ἐκρίζουσι. Οὕτω ἐν ἄλλοις μὲν χωρίαις ὁ φθόγγος σ προφέρεται παχύτατα, ἐν ἄλλοις τὸ ἄρθρον ὁ προφέρεται π καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν διαγινώσκων τὰ γλωσσικὰ ταῦτα ἐλαττώματα ὑποχρεῖ τοὺς μαθητὰς καὶ κατὰ τὰς λεκτικὰς ἀσκήσεις καὶ κατὰ τὰς προακῆσεις τῆς ἀναγνώσεως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν νὰ ἐξαγγέλλωσιν ὀρθῶς, διαυγῶς καὶ μεγαλοφώνως ἕκαστον φθόγγον.

Περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως ἐν ταῖς ἄλλαις τάξεσι παρατηρητέα τὰ ἑξῆς. Ἐν τισι σχολείοις ἡ ἀνάγνωσις γίνεται μονότονος, ἄνευ τοῦ προσήκοντος τόνου καὶ χρωματισμοῦ, ἄνευ πάθους. Οἱ μαθηταὶ ἀναγινώσκουσιν ἀπνευστί, μετὰ φωνῆς σεσυρμένης καὶ δι' ἑνὸς μόνου τόνου τῆς μουσικῆς κλίμακος ἐξαγγέλλοντες περιόδους ὅλας. Ἐν ἄλλοις σχολείοις συμβαίνει πᾶν τούναντίον. Οἱ μαθηταὶ δηλαδὴ ἐθίζονται ὥστε πᾶν κεφάλαιον τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, οἰουδήποτε περιεχομένου, νὰ ἀναγινώτκωσι πομπωδῶς, μὲ μεγάλην καὶ στομφώδη φωνήν, μὲ σοβαρότητα τραγικὴν. Οἰκιακοὶ διάλογοι ἀφελεῖς, ἡ ἀπλού-

σταται διηγήσεις εξαγγέλλονται υπό τῶν μαθητῶν με περιπάθειαν ἀνά-
μοστον εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγινωσκομένου τεμαχίου. Ἐς κανονίζωσι λοι-
πὸν οἱ διδάσκαλοι τὸν τόνον καὶ τὸ ἦθος τῆς ἀναγνώσεως ἀναλόγως τοῦ
περιχομένου, ποῦ μὲν ἀφελῶς καὶ ἡρέμως, ποῦ δὲ περιπαθῶς καὶ ζωη-
ρῶς κλπ. Ἐς ἔχωσιν ἐν νῷ ὅτι εἰς τὸ ὕφος τῆς ἀναγνώσεως δεόν νὰ κατο-
πριζήται τελείως ὁ νοῦς τοῦ ἀναγινωσκομένου.

Εἶνε δὲ περιττὸν τέλος νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα ὅτι πάντα τὰ ἀναγινω-
σόμενα πρέπει τελείως νὰ ἐρμηνεύωνται, ἀναλύωνται καὶ κατανοῶνται
ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν μέρει τε καὶ ἐν συνόλῳ.

Γραμματική.

Ἐν τισι σχολείοις παρατηρεῖται ὅτι ὑποχρεοῦνται οἱ μαθηταὶ νὰ
ἀπομνημονεύωσι κανόνας μακροῦς, χωρὶς μάλιστα νὰ γίνηται οὐδεμία
ἀνάπτυξις αὐτῶν. Ἐν ἄλλοις ἡ διδασκαλία τοῦ νέου μαθήματος ἄρχεται
εὐθύς ἀπὸ τοῦ κανόνος. Ἐν τοῖς πλείστοις τέλος δὲν δίδονται εἰς τοὺς
μαθητὰς γυμνάσματα γραμματικὰ, ἀλλὰ μόνον ἀτελεῦττοι σειραὶ πτω-
τικῶν ἢ ρημάτων, τὰ ὅποια ὑποχρεοῦνται νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν ἐν τῷ
τετραδίῳ. Ἡ οὕτω γιγνομένη διδασκαλία οὔτε εἰς τὴν ὀρθογραφίαν
ἀσκεῖ τοὺς μαθητὰς, οὔτε παρέχει εἰς αὐτοὺς τὴν δέουσαν εὐχέρειαν, ὥστε
ἐν συνειδήσει νὰ ποιῶνται εὐχερῆ χρῆσιν τῶν διαφορῶν τοῦ λόγου μερῶν.
Εἰς τοὺς παῖδας τῆς ἀστικῆς σχολῆς ἡ μόνη τελεσφόρος μέθοδος εἶνε ἡ
ἀναλυτικὴ, ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων δηλ. ἐπὶ τὸν κανόνα. Ὁ διδάσκα-
λος μέλλων νὰ διδάξῃ νέον τι μάθημα παραθέτει ἐπὶ τοῦ πίνακος διά-
φορα παραδείγματα ὅμοια, εἰς τὰ ὅποια προκαλεῖ τὴν προσοχὴν καὶ
παρατήρησιν τῶν μαθητῶν, οἵτινες ὑποβοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου
ἐξάγουσιν αὐτοὶ τὸν κανόνα. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ γραμματικῇ ἐργασίᾳ ὁ
κανὼν εἶνε τὸ ἔσχατον πάντων. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἐξάγεται, ὡς ἐλέχθη,
ὑπὸ τῶν μαθητῶν μορφούντων αὐτὸν με ἴδιον λεκτικόν, εἰς τὸ ὅποιον ὁ
διδάσκαλος δίδει βαθμηδὸν τύπον ἐπιστημονικώτερον. Μετὰ τὸν οὕτω
ἐξαχθέντα κανόνα ἀσκεῖ αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος εἰς διάφορα γυμνάσματα
γραφόμενα οἴκοι τε καὶ ἐν τῷ σχολείῳ, ὥστε νὰ ἐμπεδωθῇ τελείως ὁ κα-
νὼν οὗτος. Τὰ γυμνάσματα συνήθως ἀποτελοῦνται ἐκ προτάσεων δια-
φορῶν, ἃς ἡ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουσιν, ἢ ὁ διδάσκαλος ὑπαγορεύει.
Ἐν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς προβαίνωσιν οὕτω, θὰ
κατορθώσωσιν ὥστε τοὺς γραμματικούς κανόνας πάντας νὰ κατανοῶσι
τελείως οἱ μαθηταὶ καὶ νὰ μὴ περιπίπτωσιν εἰς ὀρθογραφικὰ ἀμαρτή-
ματα αἰρόμενα διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων τούτων.

Συνθέσεις.

Τὰς συγγραφικὰς ἀσκήσεις τάττει τὸ πρόγραμμα ἐν τοῖς σπουδαιο-

τάτοις μαθήμασι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ χρησιμότης δ' αὐτοῦ εἶνε
περιττὸν νὰ ἐξαεθῇ ἐνταῦθα. Τοῦτο μόνον ρητέον, ὅτι ἄνδρες διανύσαν-
τες ἀνωτέρας σπουδὰς μεγίστην δυσχέρειαν αἰσθάνονται περὶ τὴν ἐξω-
τερικεῦσιν τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων αὐτῶν, διότι δὲν ἠσκήθησαν
ἐν δέοντι ἐπαρκῶς. Ἡ εὐχέρεια λοιπὸν περὶ τὴν σύνθεσιν εἶνε κυριώτατα
ἀντικείμενον ἀσκήσεως, ἥτις δεόν νὰ ἄρχηται τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς Δ'
τάξεως τῆς ἀστικῆς σχολῆς. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ διδάσκαλος ὑποχρεοῖ τοὺς
μαθητὰς νὰ ἐκθέτωσιν εἰς αὐτὸν ἐν περιλήψει καὶ διὰ βραχυτάτων προ-
τάσεων τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνωσθέντος καὶ ἐρμηνευθέντος τεμαχίου ἐκ
τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, φροντίζων νὰ διορθῶι τὰ διάφορα πλημμελή-
ματα, εἰς τὰ ὅποια προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν. Ἀφοῦ ἐπὶ τινα
χρόνον οὕτω ἀσκηθῶσιν οἱ μαθηταὶ, γράφουσιν εἶτα καὶ ἐπὶ τοῦ πίνα-
κος τὰς προτάσεις ταύτας, τὰς ὁποίας προφορικῶς ἐξέθησαν. Δεόν ὅμως
ὁ διδάσκαλος νὰ προσέχη ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ μὴ ἀπομνημονεύωσιν ἐκ
τοῦ ἀναγνωσθέντος βιβλίου, ἀλλὰ νὰ μορφῶσιν αὐτενεργοῦντες αὐτοὶ
οὔτοι τὰς προτάσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ συνδέων-
ται λογικῶς πρὸς ἀλλήλας, ἵνα περιλαμβάνωσι τὸν νοῦν τοῦ ἀναγινω-
σκομένου. Καὶ τέλος ἀφ' οὗ ἐφ' ἱκανὸν ἀσκηθῶσιν εἰς τε τὴν προφορι-
κὴν καὶ τὴν γραπτὴν ταύτην σύνθεσιν, ὁ διδάσκαλος ὑποχρεοῖ νὰ ἐξα-
κολουθήσῃ τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν τετραδίων.

Ἐν τῇ Ε' καὶ τῇ Σ' τάξει οἱ μαθηταὶ καὶ εἰς τὰ προηγούμενα ἀσκοῦν-
ται καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὴν σύνθεσιν διηγηματίων, ἃ πρότερον εἶπεν αὐ-
τοῖς ὁ διδάσκαλος. Πρὸς τούτοις ἀσκοῦνται εἰς τὴν σύνθεσιν ἐπιστολῶν
διαφορῶν ἐπὶ κοινωνικῶν καὶ βιωτικῶν θεμάτων. Προκειμένου δὲ περὶ
ἐπιστολῶν, δεόν νὰ ἐθίσῃ ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητὰς του, πῶς νὰ προσ-
αγορεύωσι τὸν πρὸς ὃν ἀπευθύνεται, πῶς νὰ ἐκθέτωσι τὰς σκέψεις των,
πῶς καὶ ποῦ νὰ ὑπογράψωσι, πῶς καὶ ποῦ νὰ θέτωσι τὴν ἐπιγραφὴν
κλπ. Τοῦ χρόνου τέλος προϊόντος ὁ διδάσκαλος δίδει τὸ θέμα μόνον εἰς
τοὺς μαθητὰς καὶ τινα σημεία, οὔτοι δὲ αὐτενεργοῦντες γράφουσιν αὐτό.

Τὰ διάφορα ὅμως ταῦτα συνθέματα δεόν νὰ ἀναγινώσκωνται ἐνώ-
πιον πάντων τῶν μαθητῶν καὶ νὰ διορθῶνται ἐπιμελῶς καὶ ἀκριβῶς,
προκαλουμένων αὐτῶν τῶν μαθητῶν διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων πρὸς
ἀνεύρεσιν τῶν σφαλμάτων καὶ ἐξαιρομένων τῶν καλῶν περιόδων ἐνώπιον
αὐτῶν. Ὁ χρόνος δὲ ὁ πρὸς διορθῶσιν ἀπαιτούμενος λαμβάνεται ἐκ τοῦ
τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως ἢ τῆς γραμματικῆς.

Γραφή καὶ ἀπαγγελία.

Ἴνα συμπληρωθῇ ὁ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης
λόγος, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι τινα περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς γραφῆς καὶ
τῆς ἀπαγγελίας.

Καὶ περὶ μὲν τῆς γραφῆς ἀνεγράφησαν ἐν τῷ προγράμματι βραχεῖαι

μέν τινες, ἀλλ' ἐπαρκεῖς ὁδηγίαι, ὥστε ἐνταῦθα νὰ μὴ εἶνε ἀνάγκη ἄλλο τι νὰ προστεθῆ ἢ ὅτι εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις δέον οἱ μαθηταὶ νὰ ἀσκῶνται ἐνδελεχῶς εἰς τὰς προασκήσεις τῶν διαφορῶν γραμμάτων. Οὐδέποτε θὰ κατορθώσωσιν οἱ μαθηταὶ νὰ γράφωσι καλῶς, ἐὰν μὴ ἀναλύωσι τὰ διάφορα γράμματα εἰς τὰς ἀποτελούσας αὐτὰ εὐθείας καὶ καμπύλας γραμμὰς, εἰς τὰς ὁποίας νὰ ἀσκῶνται ἐπιμελῶς.

Περὶ δὲ τῆς ἀπαγγελίας παρατηρητέα τὰ ἐξῆς· συνήθως παραλειπόμενον τὸ μάθημα τοῦτο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διδάσκεται ἐν σπουδῇ σπασμωδικῇ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν ἐξετάσεων, ἵνα ἐπιδειχθῶσιν οἱ μαθηταὶ καλῶς δῆθεν ἀπαγγέλλοντες. Τὴν ἠθοπλαστικὴν δύναμιν τοῦ μαθήματος τούτου δέον οἱ διδάσκαλοι νὰ μὴ ὑποτιμῶσι. Πρῶτον ἀνάγκη νὰ ἐκλέγωσι ποιήματα πρόσφορα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν. Τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις κατακεχωρισμένα δὲν εἶνε πάντα κατὰλληλα πρὸς ἀπαγγελίαν. Ἐπειτα τὸ ποιῆμα δέον πρὸ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀπαγγελίας νὰ ἐρμηνεύηται ἀκριβῶς εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τέλος νὰ ἀπαγγέλληται μετὰ τοῦ ἀναλόγου πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ χρωματισμοῦ, ὡς ἐλέχθη ἐν τῷ περὶ ἀναγνώσεως κεφαλαίῳ.

Γ'. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Ἐν πολλοῖς σχολείοις τὸ μάθημα τοῦτο διδάσκεται εἰσέτι κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον. Ἀρχεται δηλ. ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ κανόνος, ὃν ὑποχρεοῖ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀπομνημονεύωσι καὶ προβαίνει εἴτα εἰς τὴν μηχανικὴν λύσιν προβλημάτων. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ κυριώτατος σκοπὸς τοῦ μαθήματος παραγνωρίζεται, ἡ ἀσκῆσις δηλ. τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν. Τοῦτο εἶνε τὸ οὐσιωδέστατον μεθοδικὸν ἐλάττωμα, ὅπερ παρατηρεῖται ἐν πολλοῖς σχολείοις.

Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοῦ πλημμελήματος τούτου ἀνάγκη νὰ ἐπιστήσωσιν οἱ διδάσκαλοι τὴν προσοχὴν αὐτῶν, ἐφαρμόζοντες πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα τὰς περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς δοθείσας ὁδηγίας. Ὁ κανὼν δηλ. καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἶνε τὸ ἔσχατον πάντων, ἐξαγόμενος τῇ βοηθείᾳ τῶν διδασκάλων ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφόρων ἀριθμητικῶν φαινομένων. Ἀνάγκη νὰ ἔχωσιν ἐν νῷ οἱ διδάσκαλοι ὅτι ὁ νοῦς καὶ μόνον ὁ νοῦς δέον νὰ λειτουργήσῃ κατὰ τὴν λογιστικὴν ἐργασίαν. Οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἀνευρίσκωσι καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν λόγον τῶν διαφορῶν ἀριθμητικῶν φαινομένων. Πανταχοῦ νὰ δύνανται νὰ ἀποκρίνωσιν εἰς τὸ διατί. Βῆσις λοιπὸν τῆς διδασκαλίας ἔστω ἡ ἀποσκοράσις πάσης μηχανικῆς ἐργασίας.

Ἐὰς κατανοήσῃ τελείως π. χ. ὁ παῖς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν διχτί προσθέτομεν μίαν μονάδα τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἰς τὴν ἀμέσως κατωτέραν, ὅταν τὸ ψηφίον τοῦ μειωτέου εἶνε μικρότερον τοῦ ἀφαιρετέου· διατί μετὰ ταῦτα τὴν μονάδα

ταύτην τὴν προσθέτομεν εἰς τὸ ψηφίον τοῦ ἀφαιρετέου. Ἐὰς κατανοήσῃ ὁ παῖς τελείως τὰ διάφορα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως φαινόμενα. Ἐὰς ἀναλυθῆ π. χ. εἰς αὐτὸν διατί προσθέτομεν ἐν ἡ δύο κλπ. μηδενικὰ πρὸς τὰ δεξιά τοῦ πολλαπλασιαστέου, ὅταν ὁ πολλαπλασιαστής εἶνε 10 ἢ 100. Ἐὰς ἐξηγηθῆ τίς εἶνε πολλαπλασιαστής ἐκάστοτε καὶ τίς πολλαπλασιαστέος. Ἐὰς ἐξηγηθῆ διατί κατὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν ἐπὶ πολλαπλασιαστὴν διψήφιον κτλ. τὰ μερικὰ γινόμενα γράφονται οὕτω, ὥστε τὸ τελευταῖον ψηφίον τοῦ δευτέρου νὰ κείται ὑπὸ τὰς δεκάδας τοῦ πρώτου κτλ. Ἐὰς διακριθῆ ἡ διαιρέσις ἀπὸ τοῦ καθαροῦς μερισμοῦ. Ἐὰς ἐξηγηθῆ τὴ μηχανικῶς λεγόμενον «χωρίζομεν τόσα ψηφία ὅσα ἔχει καὶ ὁ διαιρετέος» ἢ «καταβιβάζομεν καὶ ἄλλο ψηφίον» Ἐὰς ἀναπτυχθῆ διατί γίνεται πολλαπλασιασμὸς τοῦ διαιρέτου ἐπὶ τὸ πηλίκον καὶ εἴτα ἀφαιρέσις τοῦ γινομένου αὐτῶν ἀπὸ τοῦ διαιρέτου κλπ. — Ταῦτα δείγματα χάριν παρατίθενται, ἵνα δειχθῆ, ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀνερμήνευτον εἰς τοὺς μαθητὰς. Δὲν πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ λησμονῶσιν οἱ διδάσκαλοι ὅτι ἡ ἀπὸ στόματος λογιστικὴ, πρὸς ἢν τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου πρέπει νὰ καταναλίσκῃται, εἴπερ τι καὶ ἄλλο ὀξύνει τὸν νοῦν καὶ διεγείρει τὸ σκεπτικὸν τῶν μαθητῶν. Πρέπει λοιπὸν οἱ μαθηταὶ νὰ ἐθισθῶσιν ἄνευ βοηθείας τοῦ πίνακος νὰ ἐκτελῶσιν εὐχερέστατα τὰς διαφορὰς πράξεις καὶ νὰ λύωσι διάφορα προβλήματα.

Ἄλλ' ἡ ἐκλογὴ τῶν προβλημάτων δέον νὰ γίνηται μετὰ περισκέψεως, προτεινομένων πρὸς λύσιν ὡς οἷον τε πρακτικῶν καὶ τοῦ κοινου βίου.

Ἐν τέλει ἄς ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν οἱ διδάσκαλοι εἰς ἀτόπημά τι μεθοδικόν, εἰς ὃ περιπίπτουσι καὶ οἱ ἀρίστα αὐτῶν θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς κατηρτισμένοι. Ἐννοῶ τὴν κατ' ἀχρησίαν τῆς βοηθείας τῶν διδασκάλων τὴν παρεχομένην εἰς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων. Οἱ μαθηταὶ δηλ. ἐθίζονται ὥστε ἀνὰ πᾶν βῆμα νὰ βοηθῶνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου σπεύδοντος συνήθως εἰς τὸ τέρμα. Ἐπακολούθημα τῆς βοηθείας ταύτης εἶνε ὅτι οἱ μαθηταὶ περιέρχονται εἰς ἀδυναμίαν μόνοι αὐτοὶ εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ, εἴτε ἐν τῷ σχολείῳ νὰ εὐρίσκωσι τὴν προσήκουσαν εἰς τὸ πρόβλημα λύσιν καὶ ἐπομένως δὲν μαντέπειτα βίον. Οἱ διδάσκαλοι λοιπὸν ἔχοντες ἐν νῷ ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀπολυόμενοι ἀπὸ τῶν σχολείων καὶ τρεπόμενοι ἐπὶ τὸν βίον δὲν θὰ ἔχωσιν αὐτοὺς βοηθοὺς εἰς τὰς ἐκάστοτε προφαινομένας ἀνάγκας ὀφείλουσι νὰ προτείνωσι τὸ πρόβλημα εἰς τοὺς μαθητὰς, νὰ ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν τὴν ἐπανάληψιν αὐτοῦ, ἵνα πεισθῶσιν ὅτι κατενόησαν αὐτό καὶ εἴτα νὰ ἀπαιτῶσι νὰ ἐκθέσωσι τὰς σκέψεις των καὶ τὴν σειρὰν τῶν πρὸς λύσιν αὐτοῦ ἀπαιτουμένων ἐργασιῶν. Ταύτου γενομένου ἀφίεται ὁ μαθητὴς ἐλεύθερος ἵνα ἐργασθῆ ἐθιζόμενος ὥστε καὶ τὰ σφάλματα εἰς τὰ ὁποῖα

τυχόν περιπίπτει να άνευρίσκη αυτός, μή προλαμβάνοντας του διδασκάλου τήν διόρθωσιν αὐτῶν. Μόνον τότε ἡ ἐπικουρία τοῦ διδασκάλου να ἐπέρχηται, ὅταν διὰ τῆς ἐρεύνης πεισθῆ ὅτι ὅλη ἡ τάξις ἀδυνατεῖ να εὖρη τήν προσήκουσαν λύσιν.

Περὶ τῆς γεωμετρίας προκειμένου τοῦτο παρατηρητέον ὅτι οἱ μαθηταὶ δεόν να ἐθίζωνται ὑπὸ τῶν διδασκάλων πρὸς κατασκευὴν στερεῶν σχημάτων ἐκ ποικίλης ὕλης, ἐκ χάρτου, ξύλου, γεωμύλων, λευκοσιδήρου καὶ ὅτι δεόν να γίνωνται πλείστα ἐφαρμογαὶ ἐν ὑπαίθρῳ τῶν γεωμετρικῶν προβλημάτων.

Δ. ΙΣΤΟΡΙΑ

Καὶ κατὰ τήν διδασκαλίαν τῆς Ἱστορίας τὸ κυριώτατον ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶνε οὐχὶ να ἀναγκάζη τοὺς μαθητὰς να ἀπομνημονεύωσιν ἀτελευτήτους σειρας γεγονότων, ἀλλὰ κυρίως να προκαλῆ τήν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἱστορικὰ ἐκεῖνα σημεῖα, ἐξ ὧν ἀναλάμπει εἰς γενναῖος χαρακτήρ, ἡ μία μεγάλη πρᾶξις. Δὲν πρέπει δὲ να λησμονῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τούτου πρέπει να διεξάγῃται μετὰ ζωηρότητος καὶ ἐνθουσιασμοῦ.

Ε. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Καὶ τῆς Γεωγραφίας ἡ διδασκαλία ἵνα μή ἀποβαίνῃ ξηρὰ, μονότονος, ἄχαρις καὶ ἐπομένως ἄκαρπος, δὲν πρέπει να περιορίζηται εἰς ἀπομνημονεύσεις καὶ καταλέξιν ὀνομάτων καὶ ἀριθμῶν.

Ὁ διδάσκαλος πρέπει να πεισθῆ ὅτι ἡ Γεωγραφία δὲν διδάσκεται ἀποτελεσματικῶς ἀπὸ τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῦ πίνακος. Τὸ πρῶτιστον λοιπὸν καθήκον τοῦ διδασκάλου εἶνε λαμβάνων ἀνα χεῖρας τήν κιμωλίαν να σχεδιαγραφῆ τήν διδασκομένην χώραν, προκαλῶν ἐπ' αὐτὴν τήν προσοχὴν τῶν μαθητῶν καὶ οὕτω να προβαίνῃ διδάσκων τὰ περὶ ἐκάστου τόπου ἀναγκαῖα. Ἴνα δὲ τὸ μάθημα ποικιλλῆται καὶ ποικιλλόμενον καὶ τοὺς μαθητὰς ἔλκη καὶ στερεώτερον ἐμπειδῶται εἰς τήν μνήμην αὐτῶν, ἀνάγκη να γίνηται ὁ προσήκων λόγος περὶ ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, μυθολογικῶν εἰδήσεων, περὶ τοῦ πολιτεύματος, προκριντων κλπ. τῶν διαφορῶν χωρῶν.

Ἐλέγθη ὅτι τὸ μάθημα τούτο μόνον διὰ τῆς πινακογραφίας διδάσκειται εὐδοκίμως. Ἐν τοῖς πλείστοις σχολείοις οἱ διδάσκαλοι ὄντως καὶ αὐτοὶ πινακογραφοῦσι καὶ τοὺς μαθητὰς ὑποχρεοῦσι να ἀντιγράψωσιν ἐπὶ τετραδίων τὰ ἐπὶ τοῦ πίνακος σημειούμενα ἢ ἀπὸ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρ-

του. Ἄλλ' ἡ μέθοδος, ἣν ἀκολουθοῦσιν οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων, δὲν φαίνεται ἡμῖν πρόσφορος. Οἱ μαθηταὶ δηλ. σήμερον ὑποχρεοῦνται να ἀντιγράψωσιν ἐφ' ἐκάστης σελίδος τοῦ τετραδίου τῶν μεμονωμένων τὸν νομὸν ἐκάστης χώρας, τῆς Τουρκίας π. χ. ἢ ὀλόκληρον τὴν χάρτην τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς πινακογραφίας πρῶτον μὲν δὲν συμβαδίζει μετὰ τῆς διδασκαλίας, δεύτερον δὲ διασπᾷ τήν ἐνότητα καὶ τήν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μαθητοῦ σχέσιν τῶν διαφορῶν χωρῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἄριστα οἱ διδάσκαλοι θὰ διδάξωσιν ἐὰν ἀκολουθήσωσι τήν ἐξῆς σειρὰν

Ἐν τῇ Γ' π. χ. τάξει μετὰ τήν λεπτομερῆ τῆς πατριδογραφίας ἐπανάληψιν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ τετραδίου τῶν σκιαγραφοῦσι τὸν χάρτην τῆς ἰδίας πατρίδος μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας. Ὁ διδάσκαλος δὲ μέλλων εἶτα να προβῆ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας τῆς ὁμοῦρου χώρας (διότι καὶ τοῦτο δὲν πρέπει να λησμονῆται, ὅτι εὐθύς μετὰ τήν διδασκαλίαν τῆς πατριδογραφίας διδάσκεται ἡ ὁμορος χώρα) σχεδιάζει ἐπὶ τοῦ πίνακος πρῶτον μὲν τὸ διάγραμμα τῆς προδιδαχθείσης χώρας, ἤτοι τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ εἶτα διὰ τοῦ συστήματος τῶν ταξειδίων προσθέτει τὸ διάγραμμα τῆς ὁμοῦρου χώρας καὶ σημειοῖ ἐπ' αὐτοῦ πόλεις, ποταμούς, ὄρη κλπ. καθόσον ταῦτα κατὰ τήν διδασκαλίαν ἀπαντᾷ. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας τμήματός τινος ὑποχρεοῖ τοὺς μαθητὰς ν' ἀντιγράψωσιν ἐπὶ τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ τετραδίου τῶν τὰ ἐπὶ τοῦ πίνακος σημειωθέντα, ἤτοι τὸ τε διάγραμμα τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ τὸν χάρτην τοῦ νέου φερ' εἰπεῖν διδαχθέντος νομοῦ ἀλλὰ τούτου ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ. Ἐν τῷ ἐπομένῳ μαθήματι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πινακογραφοῦνται ἐπὶ τοῦ πίνακος μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἐπὶ τῆς τρίτης δὲ σελίδος τοῦ τετραδίου ὑπὸ τῶν μαθητῶν πρῶτον μὲν τὰ διαγράμματα τῶν προδιδαχθεισῶν χωρῶν, εἶτα δὲ ὁ χάρτης τοῦ νέου μαθήματος ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐκεῖνο δηλ. εἰς ὃ ἀποβλέπουσιν αἱ παρούσαι ὁδηγίαι εἶνε τὸ να μή ἀντιγράφηται μεμονωμένως εἰς ἕκαστος νομὸς, ἀλλὰ να συσχετίζωνται πρὸς τοὺς προδιδαχθέντας ὥστε, ὡς ἐρρήθη, να διατηρῶσιν ευκολώτερον οἱ μαθηταὶ ἐν νῦν τῆν σχέσιν τῶν διαφορῶν χωρῶν πρὸς ἀλλήλας. Δεόν δὲ αὐστηρῶς οἱ διδάσκαλοι να ἀπαγορεύωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τήν μηχανικὴν τοῦ χάρτου ἀντιγραφὴν γιγνομένην πολλάκις τῇ βοήθειᾳ ὑέλωμάτων κλπ.

Ἐν τέλει δὲ προσθετέον ὅτι ἡ ἀσκήσις εἰς νοερὰ ταξίδια μεταξὺ διαφορῶν σημείων τῶν διδαχθεισῶν χωρῶν μεγάλως συμβάλλεται εἰς ἐμπέδωσιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων. Ἐν τούτῳ ὅμως δεόν να ἀποφεύγωσιν οἱ διδάσκαλοι πλημμυρήματα. Κατὰ τὰς ἀσκήσεις δηλ. ταύτας ἀνάγκη να ἀκολουθῶσιν οἱ μαθηταὶ τὰς ὑπαρχούσας συκοινωνίας. Γίνεται ἡ παρατήρησις αὕτη, διότι πολλάκις, ὀριζομένων δύο σημείων χωρῶν τινῶν, ὁ διδάσκαλος ἐπιχειρεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ νοερὸν τα-

ξειδιον εὐθύ ἐκ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἕτερον τούτων, ἐν ᾧ κατὰ τὴν εὐθείαν ταύτην ὁδὸν ἢ ὄρη ἀδιάβητα ἢ ἔρημοι ἀχανεῖς ἢ ποταμοὶ ἄποροι ἐπιπροσθεύσιν ὡς φραγμοὶ ἀνυπέβλητοι ὑπ' ἀνθρώπων. Διὰ ταῦτα ὁ διδάσκαλος αὐτὸς προπαρασκευάζων τὸ ταξειδιον, ὡπερ μέλλει νὰ προτείη πρὸς ἄσκησιν εἰς τοὺς μαθητὰς, ἀνάγκη νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ὑπάρχουσαν συγκοινωνίαν.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ

Ὁ ἐπισκεπτόμενος Ἑλληνικὰς σχολὰς ἐξ ὀλιγίστων τούτων ἀποκομίζει ἐντυπώσεις καλὰς ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν μαθημάτων. Οἱ διδάσκαλοι ἀπαράσκευοι συνήθως αὐτοὶ ἀρκοῦνται εἰς τὰς ὀλιγοστίχους σημειώσεις τῶν κατ' ἀνάγκην συντόμων διδακτικῶν βιβλίων. Πλὴν δὲ τῆς πενιχρότητος τῶν γνώσεων καὶ ἡ τῆς διδασκαλίας μέθοδος εἶνε συνήθως ἄγονος. Τὸ μάθημα τοῦτο τὰ κατ' ἐξοχὴν ἔλκον τὸν μαθητὴν, τὸ διανοοῦν εὐρεῖς ἐνώπιόν του ὀρίζοντας, τὸ καταρρίπτει τὸν πέπλον τῶν μυστηρίων τῆς φύσεως, τὸ μάθημα τὸ ἀνυψοῦν τὴν ψυχὴν αὐτῶν εἰς τὸν δημιουργόν καὶ εἰς ἐπικοινωνίαν φέρον μετ' αὐτοῦ δὲν ἔχει ἀναχθῆ ἐν τοῖς σχολείοις εἰς τὴν προτήκουσαν περιωπὴν. Πολλάκις ἀκούει τις διδασκόμενον τὸ περιγρονισμοποιήσεως τῶν φυτῶν κεφάλαιον ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ, ὅποτε ἡ φύσις ὅλη ἐν νάρκῃ διατελεῖ. Ἄλλοτε διδάσκεται μὲν τοῦτο ἐν καταλλήλῳ ἐποχῇ, ἀλλ' ἐντὸς τῆς πενιχρᾶς τοῦ σχολείου ἀτμοσφαιρας, ἐν ᾧ ἡ φύσις πέριξ φαιδρὰ προκαλεῖ καὶ διδάσκαλον καὶ μαθητὰς. Σπανιώτατα ἐνώπιον τῶν μαθητῶν προσάγεται κλάδος φυτοῦ, σπανιώτατα ζῶον, σπανιώτατα ὄρυκτόν· σπανιώτατα οἱ μαθηταὶ ὀδηγούνται εἰς βιομηχανικόν τι κατ᾽ ἔστημα, εἰ καὶ διὰ τῶν ὀξέων αὐτοῦ συριγμῶν προκαλεῖ τὸ σχολεῖον εἰς μελέτην. Ἡ διδασκαλίη γίνεσθαι ἀπὸ τῶν βιβλίων θεωρητικὴ, ἄγονος, ἀκαρπός, ἀνωφελής.

Ἐὰν λοιπὸν οἱ διδάσκαλοι ἐπιθυμῶσι νὰ διδάξωσι καρποφόρως τὸ μάθημα τοῦτο, δεόν πρωτίστως αὐτοὶ νὰ παρασκευάζωνται ἐνδελεχῶς μελετώντες, δεῦτερον δὲ νὰ καθιστῶσιν ὅσον ἐνεστιν ἐπαπτικήν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Π. χ. τὰ διάφορα τῆς φυτολογίας κεφάλαια δεόν νὰ διδάσκωνται ἐν καιρῷ καὶ τὰ πλείστα ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Ἀρίστη δὲ πρὸς τοῦτο, ὡς ἐρρήθη, εὐκαιρία παρέχεται κατὰ τὰς ἐκδρομὰς. Ἐκεῖ συγκεντροῦντες τοὺς μαθητὰς περὶ τι δένδρον, ἢ ἐν τῇ πρασινίζουσῃ ἀμπέλῳ, ἢ ἐν τῇ κυμασιζουσῇ ἀγρῷ διδάσκουσι μετ' ἀκριβείας περὶ αὐτοῦ ὠθοῦντες τοὺς μαθητὰς πρὸς παρατήρησιν καὶ πρὸς ἀναπόλησιν τῶν ἐν τῇ σχολείῳ λεχθέντων. Ἄς ὑποχρεωθῶσι δὲ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ νὰ προσκομίζωσιν εἰς τὸ σχολεῖον κλάδους φυτῶν, ἢ ἄνθη, ὥστε καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος νὰ εἶνε χρήσιμα καὶ ἀγάπη πρὸς ταῦτα νὰ ἐμπνέσθαι εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Διδάσκοντες περὶ ζῶων διαφόρων ἢ ὄρυκτῶν ἃς φροντίζωσιν οἱ διδάσκαλοι ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ

προμηθεύωνται τοιαῦτα πρὸς ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ οἱ μαθηταὶ. Ἄς ἀσκηθῶσι τέλος οἱ μαθηταὶ νὰ ποιῶνται μικρὰς συλλογὰς ὄρυκτῶν, ἀνθῶν κλπ.

Ἰδίᾳ δὲ περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ζωολογίας ἃς ἐπιστήσωσι σύντονον τὴν προσοχὴν αὐτῶν. Ὡφελιμον δὲν εἶνε νὰ ἀρκῶνται εἰς ἀπλὴν τοῦ ζῴου περιγραφὴν. Μετὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ δεόν νὰ διδαχθῆ ὁ παῖς περὶ τῶν σωματικῶν τοῦ ζῴου ἀρετῶν, περὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ μάλιστα περὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου καὶ ἐν τέλει περὶ τῆς χρησιμότητος αὐτοῦ. Ἡ ξηρὰ περιγραφὴ οὐδεμίαν ἠθικὴν ὠφέλειαν προξενούσα τὸναντίον βαρύνει τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ. Δι' ὃ εἶνε προτιμότερον νὰ μὴ διδάσκηται, ἐὰν ἄγονος καὶ ξηρῶς πρόκειται νὰ διδαχθῆ.

Πρὸς καρποφόρον διδασκαλίαν τῆς πειραματικῆς φυσικῆς ἀνάγκη βεβαίως νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὰ κατάλληλα ὄργανα. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνήθως τοιαῦτα ἐλλείπουσι, δύναται δραστήριος, φιλότιμος καὶ ἐφευρετικὸς διδάσκαλος νὰ παρασκευάζῃ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου πολλὰ πειράματα καὶ νὰ ἐφαρμύζῃ ἐπ' αὐτῶν ὅ,τι θεωρητικῶς διδάσκειται. Κεφάλαια δὲ τινα τῆς φυσικῆς ὡς π. χ. περὶ μαγνήτου, ἤλεκτρισμοῦ κλπ. δύναται νὰ παραλείπωνται ἐν οἷς σχολείοις δὲν ὑπάρχουσι κατάλληλα ὄργανα. Ἐν τέλει παρατηρητέον ὅτι οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ ὀδηγῶσιν εἰς τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα τοὺς μαθητὰς, ὅπου τοιαῦτα ὑπάρχουσι, πρὸς ἐφαρμογὴν πολλῶν τῆς φυσικῆς κεφαλαίων.

Ζ. ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Καλλιγραφία, Ἰχνογραφία.

Ὅτι ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων πόρρω ἀπέχει τοῦ καλοῦ, εἶνε πανθομολογούμενον. Τὸ ἀκαλαίσθητον καὶ δυσανάγνωστον εἶνε συνήθως τὰ κύρια γνωρίσματα αὐτοῦ. Τὸ περὶ τὴν γραφὴν δὲ τοῦτο ἐλάττωμα κυρίαν αἰτίαν ἔχει τὴν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευστος παραγνώρισιν τῆς ἀξίας τοῦ μαθήματος τῆς καλλιγραφίας. Οἱ διδάσκαλοι συνήθως γράφοντες ἐπὶ τοῦ πίνακος παράδειγμά τι ἐπιτίπτουσι τοῖς μαθηταῖς νὰ ἀντιγράψωσιν αὐτὸ πολλάκις ἐκλαμβάνοντες τὸν χρόνον τοῦ μαθήματος τούτου ὡς χρόνον ἀναπαύσεως. Ἔτι δὲ ὑπὸ τὰ καλλιγραφικὰ δοκίμια τῶν μαθητῶν ἀρκοῦνται σημειοῦντες ἀπλῶς βαθμὸν τινα, χωρὶς νὰ ἐπιφέρωσι τὰς προσηκούσας διορθώσεις. Ὅτι δὲ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης τῆς διδασκαλίας τῆς καλλιγραφίας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ βελτιωθῆ ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ, δῆλον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς.

Ἐὰν ὁ διδάσκαλος ἐπιθυμῆ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου, ἀνάγκη νὰ ἀναγάγῃ αὐτὸ εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπὴν. Καὶ πρῶταν δεόν νὰ ἐπιμείη πολὺ εἰς τὴν στάσιν τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν καὶ εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν οὗτοι κρατοῦσι τῆν

γραφίδα. Ἡ ὀρθή στάσις τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν γραφὴν οὐ μόνον ὑπὸ ὑγιεινῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ καλαισθητικῶν λόγων ὑπαγορεύεται. Ἐτι δὲ οἱ διδάσκαλοι δεόν νὰ ἀξιώσιν ἀπὸ τῶν μαθητῶν νὰ τηρῶσιν ἐν ἄκρῃ καθαριότητι καὶ εὐπρεπείᾳ τὰ τετράδια αὐτῶν καὶ νὰ προμηθεύωνται κατὰ ληλον πρὸς τὸ μάθημα γραφικὴν ὕλην.

Τὸ σπουδαιότατον δ' ὁμῶς πάντων εἶνε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐκτελῶσι συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα πολλὰς προασκήσεις, πολλὰκις γράφοντες ἐπὶ τοῦ ἀβακίου καὶ ἐπὶ τοῦ τετραδίου τὰς γραμμὰς τὰς διαφόρους, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ γράμματα συνίστανται. Ἡ συνεχὴς περὶ τοῦτο ἄσκησις μεγάλως θὰ προαγάγῃ τὸν γραφικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Πρὸς τοῦτοις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος τῆς καλλιγραφίας ἐπισκοπῶν ὁ διδάσκαλος τὴν τάξιν ἐπιφέρει τὰς δεούσας ἐν παντὶ διορθώσεις σημειῶν διὰ μολυβδίδος τὰ μὴ καλλιγραφηθέντα μέρη καὶ ὀδηγῶν εἰς τὴν καλὴν γραφὴν αὐτῶν.

Τέλος δεόν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ὁ διδάσκαλος νὰ ἀξίωσιν ἕως πᾶσα ἡ γραφικὴ τῶν μαθητῶν ἐργασία τελεῖται μετ' ἐπιμελείας καὶ καλαισθησίας.

Καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ἰχνογραφίας τοὺς αὐτοὺς περίπου κανόνας δεόν νὰ ἀκολουθῇ. Ἰδίᾳ δὲ τὰ ἰχνογραφικὰ δοκίμια τῶν μαθητῶν δεόν ἐπιμελῶς νὰ διορθῶνται, εἰς τοὺς μαθητὰς δὲ νὰ συσταθῇ νὰ μὴ σπευδῶσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὰ ἡμαρτημένως ἰχνογραφηθέντα σχήματα.

Η'. Αἶσμα

Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ ᾄσματος προκειμένου ἀρκοῦσιν αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις. Πρῶτον τὸ ποίημα δεόν νὰ ἐρμηνεύηται ἐπαρκῶς εἰς τοὺς μαθητὰς. Δεύτερον ἀφοῦ ὁ διδάσκαλος ψάλῃ τὴν πρώτην στροφὴν, προκαλεῖ νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐτὴν ὀλίγοι τὸ πρῶτον μαθηταὶ ἐξ ἐκείνων μάλιστα, οἵτινες ἔχουσι πλείονα εὐαισθησίαν ἀκοῆς, βαθμηδὸν προσθέτων εἰς τοὺτους καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν καὶ τέλος ὀλόκληρον τὴν τάξιν.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ᾄσματος καλὸν εἶνε χάριν ὑγιεινῶν λόγων νὰ ἴστανται ὄρθιοι οἱ μαθηταί. Νὰ φροντίζῃ τέλος ὁ διδάσκαλος ὥστε αἱ λέξεις τοῦ ψαλλομένου ᾄσματος νὰ ἀκούωνται εὐκρινῶς καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ὀρθὴν ἐξαγγελίαν τῶν φθόγγων.

Η'. ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Διὰ πολλοὺς λόγους τὸ μάθημα τοῦτο εἶνε παρημελημένον ἐν τοῖς πλείστοις σχολείοις. Ἀλλὰ καὶ ὅπου διδάσκεται, οἱ καρποὶ τῆς διδασκαλίας εἶνε πενιχροί. Ἐὰν ἐν τισὶ σχολείοις καθίσταται ἀδύνατος ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τοῦτου, καλὸν εἶνε νὰ ὀδηγῶνται συχνότερον οἱ

μαθηταὶ εἰς περιπάτους, ἵνα ἀναπληρωταί πως ἡ ἔλλειψις τῆς Ἰγυμναστικῆς.

Προσέτι δὲ νὰ παρορμῶσι τοὺς μαθητὰς εἰς καταλλήλους παιδιὰς. «Διὰ τῶν παιδιῶν, αἰτινες δεόν νὰ διδάσκωνται καὶ ἐνοῖς σχολείοις διδάσκεται γυμναστικὴ, τὸ σῶμα καὶ ὁ νοῦς τῆς νεολαίας τίθενται οὕτω εἰς κίνησιν, ὥστε ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ χαρὰ παρακολουθεῖ αὐτοὺς ἀείποτε. Ἐθίζουσι δ' αὐταὶ τὴν νεολαίαν εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ πνεύματος, τὴν εὐστροφίαν, τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὴν ταχύτητα. Αἱ παιδιὰ πρέπει νὰ τελῶνται εἰς πάσας τὰς τάξεις καὶ μάλιστα εἰς τὰς κατωτέρας, ἐν αἷς ὁ πλεῖον πρὸς γυμναστικὴν προωρισμένος χρόνος δεόν νὰ διατίθεται πρὸς ταύτας. Ἀλλ' ἵνα αἱ παιδιὰ ἔχωσι τὰ παρ' αὐτῶν προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ ἐκλέγωνται μετὰ πολλῆς προσοχῆς συμφώνως πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ νοητικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν.»

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γυμναστικῆς οἱ διδάσκαλοι δεόν νὰ ἀκολουθῶσι κατὰ σειρὰν τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα. Ἀνάγκη ὁμῶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει ὅτι δεόν πρέπει νὰ προβαίνωσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν νέου γυμνάσματος, ἐὰν μὴ οἱ μαθηταὶ ἐκτελῶσι τὸ προδιδαχθὲν μετὰ ἐτοιμότητος καὶ εὐρυθμίας. Ἐτι δὲ πρέπει νὰ ἐπιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν εἰς τὴν στάσιν τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν φροντίζοντες νὰ εἶνε αὕτη εὐθυτενής.

Πρὸς τοῦτοις κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος πρέπει νὰ ὀρίζωνται μετὰ προσοχῆς αἱ ὥραι τῆς διδασκαλίας τῆς γυμναστικῆς δι' ὑγιεινοὺς λόγους. Οὕτω π. χ. οὐδέποτε ἡ 2α μ. μ. ὥρα πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς διδασκαλίας, διότι τοῦτο εἶνε ἡ καταστροφὴ τῆς υγείας τῶν μαθητῶν. Ἐπίσης δεόν κατὰ τὴν διδασκαλίαν νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει ἡ ἀτμοσφαιρική κατάσταση, καὶ τέλος μαθηταὶ ἔχοντες νόσον ἐπιτεινομένην ἐκ τῆς γυμναστικῆς δεόν νὰ ἐξαιρῶνται ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦτου.

Καὶ αὐταὶ μὲν εἶναι βραχυτάται ὀδηγίαι σκοποῦσαι κυρίως νὰ καταδειξῶσι τὰ παρατηρούμενα ἐλαττώματα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκάστου μαθήματος καὶ νὰ προκαλέσωσιν ἐπ' αὐτὰ τὴν προσοχὴν τῶν διδασκάλων. Δεόν ὁμῶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει οἱ διδάσκαλοι ὅτι οὔτε προγράμματα οὔτε ὀδηγίαι συντελοῦσι κατ' οὐδὲν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς διδασκαλίας, ἐὰν μὴ οὗτοι προσέρχωνται εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι. Δεόν νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἀρίστη μέθοδος εἶνε ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων ἀπαγγέλλονται νὰ διδάξωσι. Πρὸς κτῆσιν λοιπὸν τῶν γνώσεων τούτων ἀνάγκη νὰ προμηθεύωνται τὰ χρήσιμα βιβλία καὶ ἐγκύπτοντες εἰς μελέτην νὰ ἀποβαίνωσιν ὁσημέραι κρείττονες ἑαυτῶν. Ἄς μὴ λησμονῶσι δ' ὅτι καὶ τὸ εὐτελέστερον μάθημα τὸ φαινόμενον ὅτι δεόν χρήζει προπαρασκευῆς καὶ τοῦτο δεόν εἶνε δυνατόν νὰ διδασθῇ μεθοδικῶς, ἐὰν ὁ διδάσκαλος δεόν σκεφθῇ ἐκ τῶν προτέρων πῶς δεόν νὰ κατευθύνῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ.